

3609
726
I
A' MARHAK

Körül való Austriai rend-tartás

Melly - is

Az 1729, és 1730. Ezstendőkben uralkodott

MARHA-DÖG

Alkalmatofságával az Uraságok Gondviselőjök, Tifztartó
tőjök által bé-adott tudósittásokból fzerkeztetett egyben.

És hogy egyßersmind

Az ennekutánna elő-fordulható

MARHA-DÖGBEN,

Mind a' *Præservativa*, az-az: meg-elözö, mind a' *Curaló*,
az-az: Orvosló Ezközökkal miként kellyen a' MARHÁK
körülbánni.

Az

Ditsöfségefen Uralkadó Császári-Felség által, az Uraság és
Szegénység hafznára ki-adatott:

Nyomtatott Bétsben, JOHANN PÉTER GHALEN, a' Felséges Ró-
mai Császár és *Catholicus* Király Udvari Typografussa által 1730.

Most újabban Németből Magyarra fordítván
Gróff B. J. SZÉKELY ÁDÁM által: Nyomt.

S Z E B E N B E N:

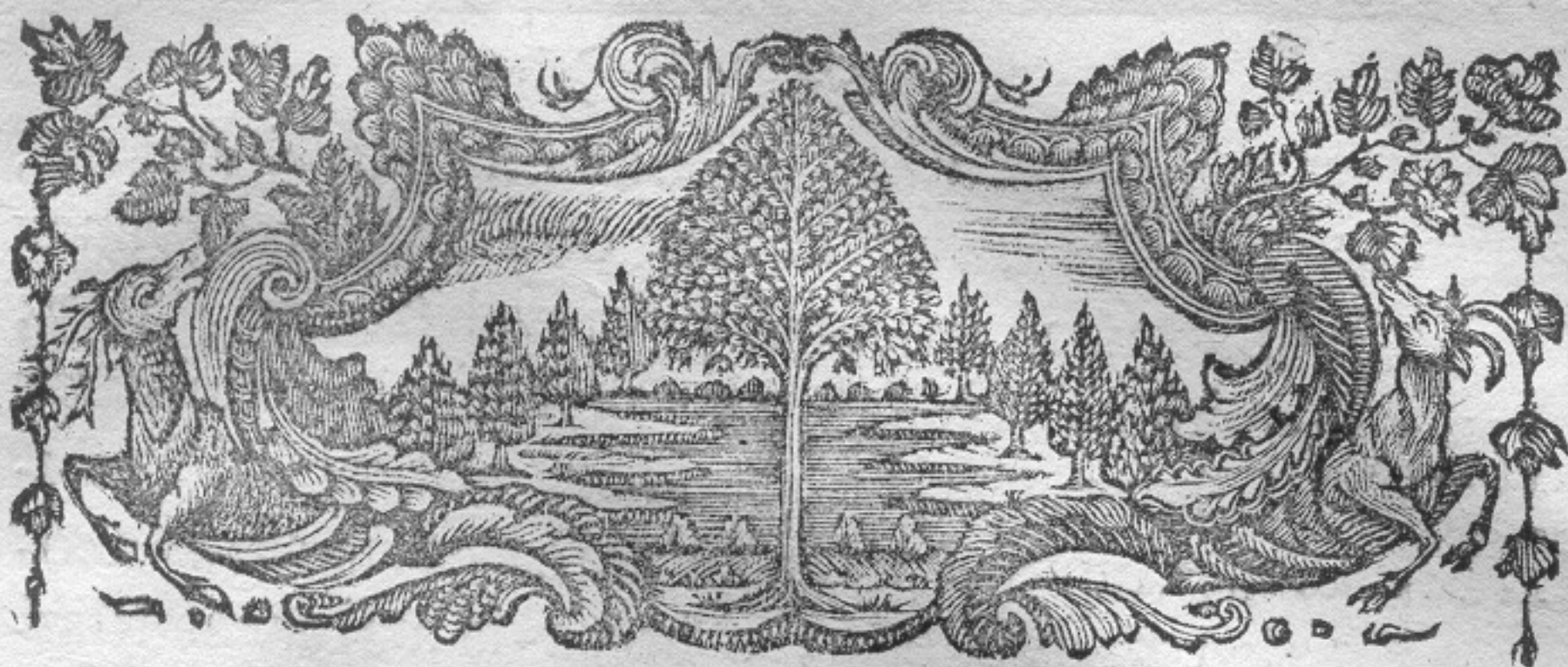
SÁRDI SAMUEL által 1763-dik Ezstendőben.

1 07070

ELŐL-JÁRÓ BESZÉD.

*És a' Marhák körül meg-kivántató rend-
tartásra való noható okok.*

§. I.

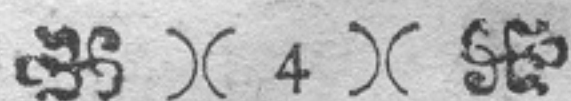

' Meg-foghatatlan böltses-
ség, minden oktalan álla-
tokat, az emberi Nemzet-
nek hasznára és szolgál-
tyára, főképpen pedig azo-
kat, melyek az embernek különösen táp-
lálására valók, nem tsak teremtet, hanem
azoknak gondviseelését, és haszon-vételeét
az ISTEN választott Népének által-is ad-
ta, azokat, az emberrel edjütt, a' Viz-
Özönben Noë által szorgalmatoſſan meg-

A' Marhák Te-
remtéfeokról.

Azoknak a' Viz-
özönben lett meg-
tartáfokról.

A' Mezei munkának folytatásáról.

Az Áldozatról.

Kristus Urunk születésének a' Pásztoroknak lett ki-jelentéséről.

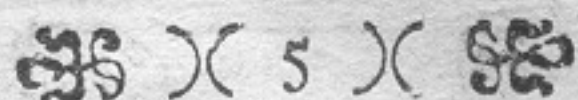
tartotta, nem különben annakutánna, Ábrahámnak, és az ő áldott magvának hasznára és javára ki-váláztotta, úgy, minden Népeknek a' Mezei munkának folytatására ki-rendelte, sőt az ó Testamentumban a' maga áldozattyának-is azokat kedvellette, a' hova-is a' szarvas Marhák mint kérőt rágó, és annyival-is tisztább 's egészségefebb állatok, nem különös ok nélkül számláltatnak. A' maga dicsőséges születését-is, mások felett, az illetén Marhákat őriző Pásztoroknak jelentette-ki, ketség kívül nem egyébért, hanem hogy ez által, azoknak, az emberi Nemzetnek tovább való hasznára és táplálására léjendő szorgalmatos szaporitásokra, annyival-is inkább nogattassunk.

§. II.

A' Marha-dög miatt szarmazó nagy kárról.

IGen szükséges azért, főkeppen dögnek idején, a' jó táplálás mellett, minden ki-gondolható vigyázással irántak lenni, mert, ha ezen roszsznak menten hevenyiben eleit nem vészik, annakutánna, rész szerint a' tudatlanság, rész szerint a' gondatlanság miatt, az Uraság és Szegénység nagy kárára, sőt a' szükséges emberi ele-

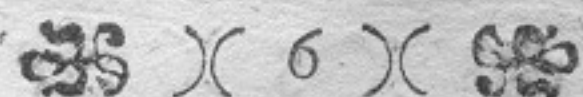

eledelnek-is el-fogyatására, annyival-is inkább el-harapodzik.

§. III.

ES valamint a' Pestises időkben szüksé- Az Uraság és Szegénység meg-romlása. gesképpen meg-kivántatik, hogy a' közönséges jóra nézve, jó eleve; és minekelötte még el-terjedne, hasznos rend-tartások szabattassanak 's adattassanak ki, mellyek által annak idejénkoránt eleit leheffen venni, szintén úgy illik, ezek az emberi Nemzetre nézve hasznos, és el-kerülhetetlenül szükséges állatok iránt gondoskodni, és a' hasonló jó, 's hasznos rend-tartások által, mind az eddig való gyakor, mind az ide hátrább következhető nagy károkat meg-elözni, el-fordítani, és a' közönséges jót fel-fegílleni, meg-gondolván azt, hogy a' Pestis miatt, az emberekben lévő nagy veszedelem, és az azon való szánakozás, szomorúság, rettenetes ugyan, és irtózatos, a' Marhadögöt-is mindazonáltal, mint az utánna következő roszsznak elől-járó Postáját, a' szegénységnek egész meg-rontóját, az emberi Nemzetet a' maga eledelétől meg-fosztó, sőt talám veszedelmes eledelre al-

kalmatofságot szolgáltatatható rofzfzat, nem kevésbé lehet fájlalni.

§. IV.

EZekre nézve, tetztzett a' ditsöfségefen Uralkodó Császári Felségnek, a' közönséges jóhoz, és Szegénységhez vífeltető Atyai indulatból, az ide hátrább megint elő-fordulható Marha-dögnek meg-előzésére, egy hafznos, és jól ki-dolgozott rend-tartást ízabni, és azt ki-adni.

§. V.

Az Uraságok
Tíftartójoktól
bé-vett tudósítá-
fok.

HOgy pedig ezen hafznos, és egyfzersmind ízükséges Czél, annyi-val-is jobban meheffen végben, az említett ditsöfségefen Uralkodó Császári Felség, minden Uraság Tífttartójainak parantsolatokat adatott-ki, hogy az el-múlt Marha-dög miként kezdődött, annak gyarapodásában, és a' fel-bontott Marhákban minémü jeleket tapasztaltanak, a' beteg Marhákat mitsoda hafznos Efzközökkel, Orvofságokkal éltették, arról hiteles tudósítáfokat adjanak-bé, mellyből annakutánna, leheffen egy, már a' gyakor-

korláson és a' próbáláson fundált rend-
tartást ki-adni.

§. VI.

A' Mi már a' bé-adott tudositáfokat il-
leti, azok többire mind abban egy-
gyeznek-meg, hogy leg-ottan, a'
füleiknek le-eresztésével, az eleségnek
nem kívánásával, erőfs köhögéssel, fze-
mek könnyvezésével, a' rusnyaságnak or-
rokból való folyásával, és végtére, has-
menéssel kezdődött rajtok a' dög, némelly
részeken e' felett, külömb-külömb féle
csomók ütötték-ki magokat, melyekből,
midön ki-vágták, bűdös Matéria folyt ki,
fel-bontván pedig a' döglött Marhákat,
azokban többire, a' bélekben való *Infla-*
matio avagy gyuladás, fonynyadás, fok
sár, nagy fel-febefedés, a' tüdőjökben
való fok-féle dagadás, nem külömben,
a' csontokban lévő velöknek meg-olva-
dása tapasztaltatott, mind ezek pedig mi-
től származzanak, minémü meg-előző és
orvosló Eszközei legyenek, az ide
alább következő részekből bő-
vebben ki-fog tétztzeni.

Azok mit fog-
lalnak magokban.

ELSŐ RÉSZ.

A' Marha-dögnek okai.

§. I.

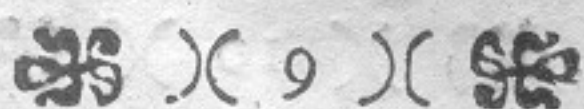
' Marha-dögnek okait (ha azt, csak könnyű szíjjal, a' hirtelen meg-vefztegető göz- nek, vagy Miasmanak, nem akarja az ember tulajdonítani)

közönségesen meg-határozni, vagy igen hofz- fzas, vagy igen nehéz dolognak látnak lenni,

A' Pestis és a'
Marha-dög okai-
nak külömbiségei.

És valamint a' Pestisnek, az Esztendők, 's az idők járásához az egészségtelen eledelhez és a' rofsz gondvifeléshez képest, okai külömbözök, az Orvosló Eszközök-is tehát, nem mindenkor egy aránt használnak, a' mint hogy, mellyek a' fellyebb való Pestises időkben segiltettenek, az annakutánna való Pestisben (kétség kívül annak mindenkor külömbözö okaira nézve) nem mind használtanak, melly az 1679, és 1713. Eszten- dőkben itten uralkodott Pestisben eléggé ki-te- zett. A' Marhák körül-is hasonló dolgok ad-
ják

ják elő magokat, az elő-fordulandó Marha-dögnek idején azért, szükséges léfzen, leg-ottan, a' magokat különöffen elő-adó külső *Circumstantia*-kat, avagy környül-álló dolgokat, nem külömben, a' fel-bontandó Marháknak meg-vefzett belső részeket jól meg-vifgálni, hogy azokból, annak okait jó eleve ki-nyomozván, orvoslását-is leheffen annakutánna fel-találni.

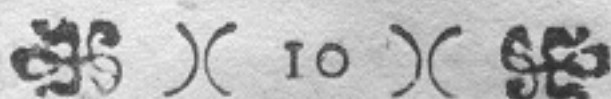
§. II.

A Maz el-múlt, és a' Felséges Császárnak csak nem minden Birodalmait el-fogó Marha-dögöt a' mi illeti, a' nem anyira az *Astralis*, az-az: a' Csillagos, vagy a' levegő-ég *influentia*jától, mint inkább az eleségtől származott, és arra, az 1729. Esztendőbéli igen kemény, és hófzfas Tél, adott leg-nagyobb alkalmatofságot, ugyan-is: azon hófzfazon Istállóban tartott Marhák, a' Kostnak közönséges fzüik volta miat, rész fzerínt rofzf Kostal, rész fzerínt koplalással teleltettek-ki, a' minthogy az Éhség miatt, azon a' Télen igen fok Marha hullott-el, minekutánna pedig a' hófzfazon tartott Tél után, végtére a' Mezöre költenek, akkoron-is az nehéz köd, harmat, és hó-harmat által meg-vefztegetett füvel kételenítették nyomorogni, melly-is annakutánna, veszedelmes *Con-*

Valyon az, az *Astralis*, az-az; a' Csillagos, vagy a' levegő-ég *influentia*jától.

Vagy inkább a' rofzf eleségtől vagy-e?

coctiót, avagy meg-emészttést kezdett a' gyom-
rokban okozni.

§. III.

És Miért?

Oka a' nagy e-
pének.

KÉsö ki-keletkor pedig, az annakelőtte meg-
emészttett roszsz eleség miatt, már azon-
kívül-is el-gyengült Marha, amaz hirtel-
len nevededett, éretlen, és könnyen meg-vefzte-
gető füven, hirtelen el-telvén, annyival-is több
Cruditassal, avagy nyerseséggel, és meg-vefzett
eleséggel terhelte-meg magát, 's attól, a' Téli
éhség miatt már ttak nem egyben fugarodott
belső részei el-lágyulván, el-fonynyadván, an-
nyira el-gyengült, hogy a' Vérével annakutánna
femmi jó *substantia*, és táplálásra való nedveség
nem egygyesülhetett, következésképpen tehát,
mind külső, mind belső részeiben nagyon kel-
lett fzenvednie, az honnan-is származott, hogy
kezdetével a' nyavalyának a' Marha leg-ottan
el-bádjadott, fejit, füleit el-ereftette, nem kell
azért csudálni, hogy mindenekfelett a' has me-
nésben annyin hullottanak-el, és hogy annyi-
féle külső és belső dűdös dagadások vóltanak
rajtok. Az Epéjek-is továbbá, nagyobb részint
rend kívül nagy és sűrű vólt, melly a' Pestisben
az emberekben-is tapasztaltatott, ennek pedig
kétség kívül az, az oka, mert az egészséges tag-
ban

ban lévő folyó epét, amaz meg-óltó, meg-sü-
ritő, meg-vefztegető eczetefség, avagy *acidum*
contagiosum meg-állítja, meg-óltya, aval, annak
a' belekben való szükséges ki-folyását meg-gá-
tollya, melly-is annakutánna a' Vérben, és a'
több nedveségekben való maga vízfza-verése
által, a' fenn meg-írt nyavalyákra, nagyobb ré-
szint okot szolgáltatott.

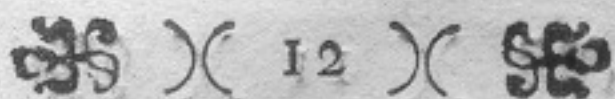
§. IV.

EZen fellyebb elő-fzámlált okok, nem tet-
tenek volna ugyan tsak, a' Marhákban,
kivált a' Tehenekben, anyi károkat, ha az
egésztelen mezei eleséget, és immár a' Mar-
hákban lévő belső meg-gyengülést, vefzetséget,
száraztó széllel járó hirtelen való szárazság, és
hives idő (melly Augustusnak kezdetéig tartott)
nem követte volna, melly miat, az immár el-
bádjodott Marháknak, vagy igen kevés, vagy
részfzerint fővényel, porral, és pók-hálóval el-
borított füvel kelletvén élödni, okozta-is az,
annakutánna, a' nagy Marha-dögöt, mellyet a'
kútaknak, és patakoknak nagy apadása annyival-
is inkább segített, mert, a' belső részeiket egy-
ben rágó, fenn meg-írt eleségektől a' víznek
nem létele miatt, ki nem tisztúlhatván, kétele-
nítették, a' már mondott egésztelen eleség

A' hives és fá-
raz nyár.

Víznek nem lé-
tele.

A' Por, és fé-
regbéli tisztátalan-
ság.

mellett, sófs és belső részeket egyben rágó ele-
delt bé-venni, meg-jegyezvén azt itten, hogy
azon poros és fővenyet fü, kétség kívül, a'
nagy hiveség miatt ki nem kelhetett féreg to-
jásoktól volt meg-veztegetve, mely a' füvet
nagyon el-mérgefitvén, az Marhákban való ve-
fzetséget-is, annál inkább nevelte.

§. V.

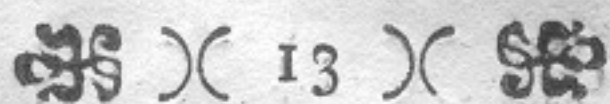
Tisztátalan víz.

Annak hirtelen
való ivása.

MInd ezeket pedig nagyobbára a' tizta viz-
nek nem létele okozta, mert a' Marha
szükségből és szomjuhságból, vagy sáros,
poshatt vizet, vagy fok ideig semmit nem ivutt,
vagy pedig, amaz száraz réteken, a' hofzfzas
szomjuhság miatt való el-ebbedésben 's nyarga-
lásban, végtére elégséges vizre találván, 's hír-
telen fokot iván, magát meg-hütötte aval, meg-
hevült belső részeit el-rémitette, vérét és a'
tagjaiban lévő nedveségeket meg-állította 's ab-
ban, a' miatt, kivált a' Tüdőjében a' fel-gyula-
dásra, el-fonyadásra, a' dagadásokra az epének
meg-sűrűdésére, és így, minden fellyebb meg-
irt változásokra utat nyitott.

§. VI.

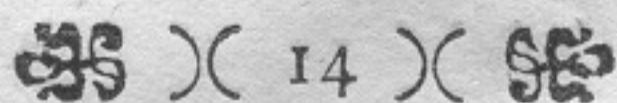
§. VI.

EZen elő-fzámlált okokat minden Marhákon ^{Valóságos oka} lévő nyavalyákra lehet ugyan szabni, ^{az el-ragadó dög-} ^{nek.} a fundamentumát mindazonáltal, az illetén közönségeffen uralkodó dögnek, nem egyedül ezekben kell keresni, mi legyen azért ezen közönséges és hirtelen el-terjedő dögnek az oka, azt kell meg-vizsgálni, melly, tagadhatatlanul amaz meg-poshadott, meg-rothadott, meg-kefere-
dett, éles és el-ragadó gözelgésből, lehellet-
ből, vizelletből, és a' már meg-betegedett Mar-
hának ganéjjából származik, mellyet az egészsé-
ges Marha a' lélekzet által bé-fziván, azzal a'
nyálát az-az a' meg-emésztesre meg-kivántató
főbb Nedveséget, és azután, az egész elesé-
gét-is nagy hirtelen meg-vesztegeti, ez pedig
az, hogy ha a' meg-betegedett Marhát, a' töb-
bivel egy Istállóban tartják, és az egészséget az
Istállóból menten máfuvá nem vizik, nagyon fe-
gitti, mert az egészséges Marha, a' már meg-
bűzshödött göznek bé-fzivásával oly kemény,
impressiót vagy-is képzelődést, és meg-irtózást
formál magában, hogy töstént el-kapja belé a
dögöt, melly nagy ereje legyen pedig az embe-
rekben, annyival inkább az Oktalan állatban, az
illetén képzelődésnek, és kemény meg-irtózás-
nak,

A' Marháknak
az Istállóban való
edjűtt lételek.

A' Marhákban
való irtózás és fé-
lelem.

nak, a' számtalan fok példák eléggé bizonyítvány, főképen az oktalan állatokban; mert, az ember ha meg-retten-is, az Okofság, és a' mások bátoritása által, megint fel-tudja magát találni, de az oktalan állatok, ezek nélkül lévén, a' magok természeti hámkodásokban meg-maradnak, és a' miatt, valamint a' több el-döglött Marhák, ök-is leg-ottan el-kapják a' dögöt, melly-is végtére, nem tsak a' dögöt már által-járt Istállóra, hanem ö általak, és az ö benne lévő, 's többekre-is el-ragadható dögnök kovászfia által; egész Falukra, 's szomszéd helyekre-is kihat, kivált, ha a' közönséges legeltetés, és a' külön választás iránt, jó eleve illendő rendelkezéseket nem téfznek, annyival-is inkább, ha a' meg-döglött Marhák körül gondotlanok, és azokat a' szabott rend szerint nem mindgyárt vífzikki, vermelik-el, 's az által, az illyetén meg-rothadott, el-poshadott gözelgéseket meg-nem előzik.

A' Marháknak a' közönséges legelő helyeken való egyben elegyedések.

MÁSO-

35 X 15 X 35

MÁSODIK RÉSZ.

A' Præservativa, az-az: meg-előző Eszközökről.

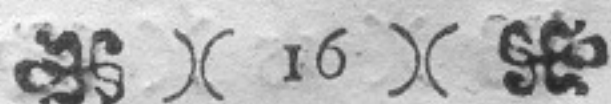
§. I.

Alamint a' Pestifes időkben, a' meg-előző Eszközök rész szerint Lelkiek, rész szerint *Politicumok*, az-az: a' külső Igazgatást, rész szerint pedig a' Doktori rendet illetők, szintén úgy, igen szükséges léfzen, a' Marha-dögben-is az illetén Eszközök iránt külömbséget tenni, és noha, az Áhítatosságokat, és Orvosságokat csupán tsak az ember körül való Eszközöknek kellenék tartani-a' bé-adott tudósításokból való példák mindazonáltal meg-bizonyították, hogy fok helységek egyedül az Áhítatosság által, magokat anyira meg-tartották, hogy más már meg-dögösödött Faluk között-is azon roszszat vagy el-kerülték, vagy fokkal hamarább meg-szabadúltanak tölle; Vagyon-is, az *Ars Veterinarianak*, az-az: a' barom

rom orvoslás Mesterségének, az embereket orvosló Tudománnyal alkalmas egyben fővetkezése, ugyan-is: mind Lóvakat mind szarvas Marhákat 's egyéb oktan állatokat (noha bővebb mértékkel) de ugyan tsak az emberi Nemzet számára való orvosló Efzközökkel szokták orvosolni, Már pedig a' szarvas Marha, az emberi Nemzetnek táplálására, 's egyéb hafzon vételére nézve, el-kerülhetetlenül szükséges állat lévén, ezen barom orvoslás Mesterségének ilyen külömb részekre való osztása, tehát botrankozás nélkül meg-állhat, meg-is kell állani, meg-gondolván azt, hogy az illetén közönséges Marha-dögök, többire a' Pestisnek vóltanak elől járó Postái 's lesznek ezután-is, hogy azért ehez, hathatófabban és hafznofabban leheffen fogni, szükséges leszzen.

§. II.

ELöre meg-nyúgodva lévén abban a' ditsőségesen Uralkodó Császári Felség, hogy az illetén mind Uraságot, mind Szegénységet meg-rontó állapotokban, minden Gyülekezetek magok leg-nagyobb bizodalmokat mindenek felett az ISTENi segedelemben helyhez-tetik, szükséges leszzen mondom, a' *Politico Præservativa* rendeléseken el-kezdeni, mert ha ezt men-

A' *Politica Præservativa*nak szükség volt.

menten eleintén el-múlattyák, és a' nyavalya már meg-rögzött, annakutánna akármi ki-gondolható Efzközök által-is nehéz léfzen ki-irtani.

§. III.

MInekutánna pedig a' példák, minden Pestifés időkben ki-mutatták, hogy a' jó eleve való meg-különözés, és minden Házi portékáknak el-égetése, leg-hafznoffabb Efzköz légyen; a' Marhák iránt-is tehát, a' hasonló külön választásról kelletik fzóllani, Mikor tudni-illik, miként, és hól kell azt végben vinni.

A' jó eleve való külön választásnak hafzna.

§. IV.

A' Mi már, a' külön-választásnak idejét illeti mind a' józan okoskodás, mind a' példák, azt hozzák magokkal, hogy az, mentől idejébben mégyen végben, aval, ezen hirtelen el-terjedő rofzfz annyival hamarébb meg-előztetik, meg-történik pedig, hogy némelly Marhában, még minekelötte ki-esmérfszenék belöle, a' dög már benne vagyon, mellyet-is tsak közönséges nyavalyának tartván, sem a' többit külön nem fzakafztyák, sem ezt az Istállóból ki-nem vífzik, hanem ott döglük-meg, erre való nézve, igen jó vólna, dögös idön kívül-is a' Marhának az Istállóban való meg-döglését el-

Miként kell azt végben vinni.

kerülni, hanem gyarapodó, és a' gazdáktól könnyen meg-esmérhető gyengülésével az Istálló-ból ki-hajtani, ne hogy a' még egészséges Marha attól valamiként meg-irtózzék, melly-is, íté-
letem fzerint, a' már valósággal jelen-lévő, de még ki-nem esmérített dögben-is, egy igen bizonyos meg-előző Efzköz lenne.

§. V.

HA pedig a' Marha ezen *præcautio*, avagy előre való vigyázás mellett-is, lassanként csak betegszik, és húldogall, annak kétség kívül az a' jele, hogy az Istálló már *infici-*álódott, az-az: a' dög által-járta, hasznofabb voltaért tehát leg-ottan, külön kell választani, ezen külön-választás az el-múlt Marha-dögben-is meg-volt ugyan, noha a' bé-adott tudósítá-fok fzerint való példákból ki-tetttzett, hogy igen keveset, vagy talám semmit nem használt, kétség kívül azért, hogy igen későre vivén azt végben, az alatt mind a' Marhát, mind az Istállót a' dög el-töltötte, ha azért, a' későn való külön-választás ezen rofzfzat annyira gyarapitya, a' helytelen és nem maga idejében való, annyiival inkább el-terjesztheti: Erre való nézve azért.

Miért nem használt mindenkor.

§. VI.

§. VI.

A' Külön való választásnak módját kell jól meg-határozni, és ehez képest, elsőben-is, foha nem a' beteg Marhákat lehet az egészségesektől, hanem mindenkor az egészségeseket amazoktól külön választani, és valamelly jó 's egészséges helyre hajtani, mert a' dögtől már által-járt Istálló, az egészséges Marhának-is ártalmára vagyon.

Mitsoda Marhakat kell külön választani.

§. VII.

IGen helyyes volna tehát, ha egészséges időben-is, a' Marhák számához képest, minden Faluk és Ház-tájékok körül különös, és Istáloktól távol lévő helyek tartatnának, hogy annakutánna a' közöttök elő-fordúlható szük-ségben, az egészséges Marhákat a' betegektől, hafznoffan, és leg-ottan külön választhatnák, hafonlóképpen.

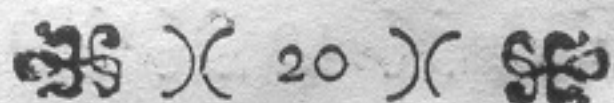
És hová!

§. VIII.

SZükséges lenne, hogy a' Faluk minden időben egy különös jó rétet tartanának fenn, mellyen a' Marha-dög idején kívül, vagy ritkán, vagy foha Marhát ne jártatnának, leg-alább addig, miglen az első, vagy az egészséges

A' legeltető helynek és Koftnak kiakasztása.

harmat, és fzel által, a' már meg-dögösödött közönséges legeltető hely, valamennyire meg-nem tisztul, mellyre annakutánna az egészséges Marhákat lassanként, megint reá lehet hajtani, mert ha a' már meg-dögösödött Marha a' közönséges legeltető helyen járt, a' benne lévő dögleletesség által, az egészséges Marha-is meg-dögösödhetik, azt-is e' mellett nagyon el-kell kerülni, ne hogy a' külön választott egészséges Marháknak amaz már a' dögös gözzel el-tölt 's kivált nem börtözött Istállóokban tartott kóstat adjanak elejekben, mivel az Istállóokban lévő dögös gözök szintén úgy a' Marha kóstat 's az által a' külön-választott egészséges Marhákat-is meg-veztegethetik, hogy pedig ezen ki-fzakasztott legeltető hely, a' Marhákra nézve, hasznos és alkalmas legyen.

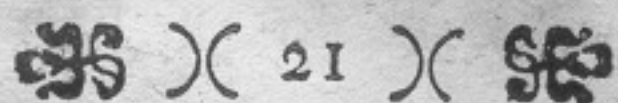
§. IX.

NEm kell annak igen mezfze lenni, ne hogy a' hofzfzas, és bajos ki-hajtásban a' Marhák erőssen meg-hevülyönek, és el-bád-jodjanak, annyival-is inkább mint hogy, a' már uralkodó dögben, nem jó azonkívül-is igen hofzfzafon kinn hadni öket, a' ki, és bé-hajtásban való időnek rendes hofzfzaságára e' felett, nagyon fzükség vigyázni, és mivel

A' legeltető hely ne legyen igen mezfze.

§. X.

§. X.

SOk függ attól, hogy mikor kellefsék a' Marhákat a' Mezöre ki, és megint vízfzáz hajtani, soha tehát, Nap fel-jötte előtt ki-ne hajcsák őket, ne hogy amaz ártalmas harmat, hó-harmat és ködöktől meg-vefztegetett, hanem inkább a' Nap által egészfzen meg-tisztult's meg-száraztott füre kapjanak, a' nagy hévségben 9. vagy 10. óra tájnál tovább nem kell kinn hadni, hogy még a' Déli hévség előtt ott-hon leheffenek, Dél után 3. vagy 4. óra előtt ki-ne hajcsák, és még Nap le-menetele előtt haza hozzák, mindenek felett pedig, mind ki, mind vízfzáz lassan hajcsák őket, és hogy valami állot, poshatt vizet ne igyanak, óltalmazni kell, Melyhez képest.

Mikor, és miként kell a' Marhákat az Mezöre ki, és megint bé-hajtani.

§. XI.

IGen hasznos volna minekelötte a' legellő helyre ki-hajtanák tiszta vízből meg-itatni, hasonlóképpen vízfzáz-hajtások után-is, mert e' fzerint, nem léfzen a' Marháknak a' Mezön való italra fzükségek, hanemha a' legellő hely mezfzaze, és a' hévség igen nagy lenne; Erre való nézve

A' Marháknak a' Mezöre való ki-hajtások előtlé-jendő meg-itatások.

És miért?

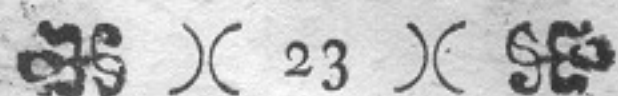
§. XII.

MInél több tífzta Kutakat kellenék a' Me-
zön csináltatni, vagy ha az, a' helynek
száraz volta miatt nem lehetne, leg-
alább a' közelebb lévő helységekből arra készí-
tett, és mindenkor tífztán tartott Edényekben
a' lakósfak által rendre rendre tífzta vizet hozat-
ni, hogy a' Marha, kivált a' portól el-lepett
fü, és hévség mellett, szomjuságot ne szenved-
jen, és hogy a' nagy és hosszú szomjuság után
való hirtelen ital által, ne hogy magát azon he-
venyiben meg-terhelje, meg-hevült részeit aval
el-hűtse, el-rémitse, ugyan-is, az eddig való
példák ki-műtatták, hogy a' Marha-dög többi-
re inkább az hev és száraz Nyárban, mint sem
az Esztendőnek egyéb részeiben, vagy nedves
üdőkben uralkodott, kétség kívül, mint hogy a'
száraz eleséghez szüségesképpen meg-kivántató
italak nem lévén, onnan, azon eleséggel bé-vett
portól, és talám mérges fővénytől meg-nem
tífztúlhattanak, ebben azért, mint-hogy ez által
kétség kívül fok Marha-dögöt el-lehetne kerül-
ni, igen nagyon és különösen kellenék gondos-
kodni, és noha a' Marha-dögöt többire a' szá-
raz Nyár szokta okozni, tagadhatatlan mind-
azonáltal, hogy a' hosszúszafon tartó, és hirtelen
való

A' meg-kivánta-
tó viz, és itató he-
lyek iránt való
gondoskodás.

A' Marha-dög-
nek többire Nyár-
ban, és Ősön való
uralkodása.

való eszözésekből 's a' miatt a' legelő helyek-
nek, réteknek, sáros, agyagos fővénnyel való
el-borítáfokból, és az ezek által okozott meg-
poshadt potsolyákból az kivált fovány és hideg
Őfznek kezdetével-is, noha ritkán, de annyi-
val keményebben üti-ki magát, mert ekkor,
vagy ki nem lehet őket a' Mezöre hajtani,
következésképpen tehát, azokban az idő előtt
bé-zárt Istállóknban egymáson kell heverniük,
vagy ha ki-hajtyák-is csak amaz éles harmat,
hó-harmat, köd sőt hó által-is meg-vefztege-
tett füvel kell élödniük, mellyek-is annakután-
na a' Marháknak el-hütésekkel az *Evaporati-*
ót, az-az: a' belöllök való ki-gözölgéseket igen
hirtelen meg-fojtván, belsöképpen még több
kárt tehetnek, sőt Marha-dögöt-is okozhat-
nak, kivált ha az annakelőtte való dögben a'
Marhák el-vermelésében, egyéb közönséges
praeservatívákban, az Embereknek 's Marháknak
illendő külön-választásában, és az Istállók ki-
takarításában nem eléggé gondolkodtanak.

A' Télben ural-
kodó dögnek okai.

§. XIII.

MInekelőtte pedig reggel a' Marhákat le-
geltetni ki-hajtanák, igen jó volna, a'
maga helyén meg-irt Eszközökkel nyel-
veket és inyeket az előtt jól meg-tisztítani,

orro-

Orrok, Inyek és
Nyelvek meg-
dörgölésének
Bűkséges volta.

orrokat-is hasonlóképpen az arra való Efzkö-
zökkel jól meg-dörgölni, hogy így, még a
legeltetés előtt, mind az éjjeli, nyelveken és
ínyeken meg-gyült ártalmas turhaságtól, do-
hofságtól meg-tisztítani, mind pedig (kivált kö-
dös időkben léjendö ki-hajtásokkal) orrokat a'
rofz, és meg-vefztegető gözölgéfeiktől és Aër-
től meg-óltalmazni leheffen; De e' mellett

§. XIV.

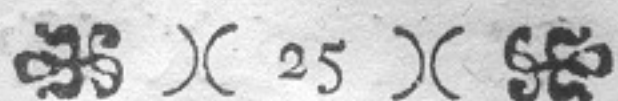
NEm külömben hafznos léfzen, delyesti há-
za hajtások után, (kivált nagy hévség-
ben és fázarságban) leg-ottan jó frifs
füvet, vagy valami nedvesítő Kerti-Veteményt,
vagy pedig Árpa-Lifztel, Korpával 's több ef-
félékkal timporált italt adni nékiek, hogy meg-
hevült belső részek az által valamenyire meg-
ujulhaffon 's enyhülheffen.

A' Marhákra va-
ló gond, a' Haza
hajtás után.

§. XV.

MIndeneknek előtte az itató helyeket, és
az Istálókat jól 's gyakran ki-kell taka-
rítani, hogy az itató helyekben semmi
tisztátalanság, és semmi tisztátalan állat meg-
ne gyüljön, az Istállókat pedig, a' végre, hogy
az akkoron azonkivül-is könnyen meg-rothadó
Marha ganéj több meg-vefzetséget, és bűdös-
séget

séget ne okozzon, mellynek alkalmatofságával, a' Marhákra gondot viselő embereknek keményen meg-kell parantsólni, hogy az egészséges Marhák ganéjját az betegekével egyben ne elegyítsék, hanem mezfíze, és jól külön rakják, nem ártana erre nézve, mind az egészséges, mind az meg-dögösödött Istállóokban, bátorságos helyeken téglából rakott, és Vas-rostélyal bé-fedett kis-gödrötskéket tsináltatni, azokban annakutánna, az ártalmas gőzöknek, és Aërnek meg-igazítására szünetlen füstöt tartani, Ezek (hogy ha hevenyiben és szorgalmatofsan végben vitetnek,) az egészséges Marháknak, a' *Politica*, az-az: a' külső igazgatás és rend-tartás szzerint való, külön választásokra, nem különben *præservalásokra*-is, az-az: a' következhető rofztól való meg-óltalmazásokra elégséges hafznos Eszközök léfznek.

Az itató helyeknek és Istállóknak ki-takarítáfok.

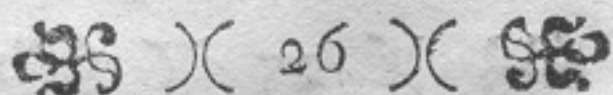
§. XVI.

A' Mi a' meg-betegedett Marhát illeti, azon, a' benne lévő dög miatt, a' tisztán való tartáson, a' jó gondviselésen, és az el-döglendő 's már el-is döglött Marhák-tól léjendő hirtelen való külön választáson kívül, *præservativè*, az-az: meg-elözésképpen, keveset lehet immár segélleni, mire, kellesék

D

mind-

mindazonáltal itten vigyázni, a' mindgyárt ide
alább következő rendelkezések ki-mutattyák, úgy-
mint:

§. XVII.

A' Menyiben tsak lehet, vigyázni kell arra,
hogy még egészséges időkben-is femmi-
féle Marha ne dögöljék az Istállóban
meg, ha pedig meg-történnék (kivált a' dö-
göft) leg-ottan vigyék-ki onnan, de mivel a'
dög-nyuzóknak távul létek miatt ez nem mind-
járt eshetik-meg, a' kéfedelem pedig káros,
ilykor tehát, akár egészséges, akár dögös Marha
lett légyen az, magok a' Majorófok, és a' több
Marhákra gondot viselő emberek nyúlyanak hoz-
zája, 's leg-ottan vigyék-ki az Istállóból, mert
a' meg-döglés közben, és a' meg-döglés után
való Marha gözölgések igen ártalmasok, a' meg-
döglött Marhát pedig az Istállótól távul kell
vinni, és mentől hamarébb el-vermelní, még
pedig

Az el-döglő
Marha iránt való
gondofság.

§. XVIII.

Böröstől, mellynek alkalmatofságával igen
kemény büntetés és páltzázás alatt meg-
kell parancsolni a' nyúzoknak, hogy fem-
miféle dögös Marhákat meg-ne nyúzzanak,
hanem a' mint el-döglöttemek azon módon ver-
meljékis-el; hogy pedig az illetén bőröknek
fenki

Miként kell a'
meg-döglött Mar-
hákat el-vermelní.

fenki hafznát ne vehesse, és vagy a' már el-
vermeltetteknek megint ki-való ásására, vagy
a' még el-nem vermeltetteknek meg-nyúzására al-
kalmatofság ne adódjék, a' bőröket leg-ottan
apró darabokra kell el-vagdaltatni.

§. XIX.

A' Meg-döglött Marha alatt lévő törödé-
ket, és ganéjt, hasonlóképpen valami
különös helyre kell menten rakatni, fem-
miképpen nem pedig a' több egészséges Marhák
ganéjjokkal egyben elegyíteni, mert az illetén
őfzve elegyítés, nem tsak nagyobb meg-ve-
fzetséget okoz, hanem még a' fzántó-födek,
és kafzálló-rétekre nézve-is ártalmas lehet,
igen jó volna azért, azt, valami távul lévő,
és hafzontalan helyeken mentől hamarébb meg-
égetni, mint-hogy a' tűz minden meg-vefzte-
gető gözölgéseket magához fzivu, és el-eméft,
ekkor különben nem ártana, a' Faluk felé fu-
vó fzelre vigyázni.

A' meg-döglött
Marha alatt lévő
törödékek, és ga-
néjnak ki-irtása.

§. XX.

A' Meg-döglött Marhák el-vermelését a'
mi illeti, azokat a' mint fellyebb meg-
van mondva, bőröstől, valamelly mélyen
tsak lehet, kell el-vermelni, kövekkel elegyes

A' dögös Vermek
iránt való gondos-
ság.

elégseges földel el-fedni, sőt Mézfzel-is fe-
lyül bé-önteni, ne hogy a' turkáló állatok, és
ragadazó Madarak ki-ásván, azoknak ide 's tová-
való hurtzoláfok által a' dög tovább-is el-ter-
jedjen, e' végre.

§. XXI.

Mitsodáfok és mi
helyen légyenek
azok.

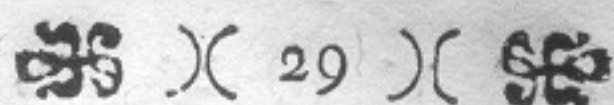
A' Döglött Marhák Vermei, vagy körül-
kertelve, vagy egyébként jól el-készítve
légyenek, erre pedig a' száraz és dombos
helyek, amaz alacson nedves, és kivált sáros
helyeknél fokkal alkalmatossabbak, mert a' dom-
bos helyeken, a' Vermek mélyebbek lehetnek,
szárazságokra nézve pedig az el-ásott Marhák
hamarább és kevessebb *Corruptio*val fenyyed-
nek-el.

§. XXII.

Földel való gya-
kor meg-hordá-
foknak sükséges
vólta.

I Gen jó vólta továbbá, ezen Vermeket (Ófz-
fzel kivált és Tavaszfzal) frís földel gyak-
ran meg-hordani, meg-halmazni, Bogács-
koró 's egyéb Marháknak kedvetlen fü-magok-
kal bé-hínteni, olyanokkal főképpen, mellyek-
nek fok, és kemény gyökerek vagyon, és fzu-
rófok, mint az Iglitze tövis, 's több effélék,
hogy ezek által, a' Marhák, az ott való lege-
léstől el-idegenedjenek, és felyül a' halmok
annál,

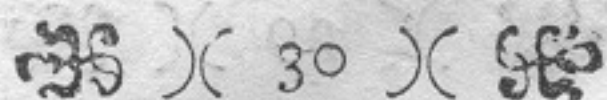

annál jobban meg-gyepesedheffenek, ezen Ver-
meket egészséges időkben semmiképpen fel nem
kell bontani, az elő-fordulható dögben-is pe-
dig, csupán csak nagy szükségből, és a' Verem Azoknak vesze-
delmes fel-bon-
tások.
helyeknek nem léte miatt, akkoron-is, ha még
valamelly nem egézfzen el-senyvedett Marha
találtatnék benne, leg-ottan a' tűz által kell
meg-emézfzetni, jól vigyázzván akkoron-is, a'
Faluk és a' legelő hely felé fuvó fúélre.

§. XXIII.

AZ el-vermelő helyek a' menyiben tsak le-
het, sem Szántó-földökhöz, sem legelő
helyekhez közel ne légyenek, mellyek-
nek azért a' sovány és haszontalan Vidékeket
lehetne ki-választani, és jóllehet úgy látszik,
hogy a' sáros Falukban 's Helységekben, a'
Vermek, azoknak mélyiségek, és száraz voltak
iránt fenn ki-adott rendelkezéseket nehéz lenne A' Vermelő he-
lyeknek távol va-
ló lételek.
végben vinni, de mint-hogy, majd egy olya-
tén sáros helység-is nintsen, mellyben kemé-
nyebb és valamenyire fővenyes földet-is ne
leheffen találni, ehez képest azért, ha az Em-
berek szorgalmatosságok léfzenek, ezen hasznos
célban-is, az által lehetetlenség nem léfzen.

§. XXIV.

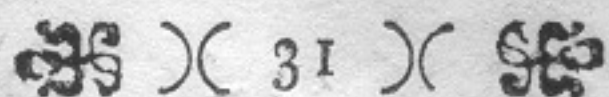
A' meg-döglött
Marháknak ki-
hurtzolások.

MEg-történhetnék ugyan, hogy a' Majo-
rosok, és a' Marhákra gondot viselő
több Emberek, az illetén el-döglött
Marhákkal való bajlódástól magokat vonagat-
nák, azt állítván, hogy ez, egyedül a' döglött
nyuzókat illető dolog lévén, a' né talám né-
kiek gyalázattyokra, ki-csufoltatásokra, és kis-
sebbségekre szolgálna, melly miatt azért, ezen
hasznos czél-is meg-gátoltathatnék, de mint-
hogy a' közönséges szükségnek Törvénye nin-
tsen, ilyenkor tehát, senki magát attól el-nem
vonhattya, ezen fenn forgó akadálnak meg-
előzésére pedig, lehetne ezt nyilvános *Pa-
ten*sék által a' Szegénységnek jó eleve tudtára
adni, bizonyossá tévén őket arról, hogy az
illetén közönségesen uralkodó Marha-dögben
senkinek az, leg-kissebb gyalázattyára ki-csu-
foltatására, avagy kissebbségére nem fog szol-
gálni.

§. XXV.

MInt-hogy továbbá, maga a' józan okos-
kodás azt hozza, a' példák-is e' felett
gyakran ki-mutatták, hogy a' beteg
Marhák körül forgolódó Emberek, a' már meg-
dögö-

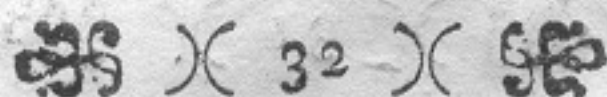

dögösödött Istállókban, amaz meg-vefztegető
gözelgést, könnyen el-terjeszthetik, sőt ha ma-
gok gondolatlanul egészséges Marhák közzé men-
nek, azokat - is könnyen meg - vefztegethetik,
ugyan-is: Ruha nemüek, és egyéb Köntösök
az illetén mérges gözöket könnyen bé-vévén,
és fokáig meg-tartván, azok az másként-is már
meg-irtózott és érzékeny Marhákat bizonyos-
san által-járhattyák, mellyhez képest keményen
meg-kell az olyatén beteg Marhák körül for-
golódó Embereknek parantsólni, hogy sem e-
gészséges helyekre, Istállókban, sem a' legellő
réteken lévő egészséges Marhák közzé menni
ne méréfzellyenek, melly rendelést, a' magát
akár melly gyengén jelengető dögben, kemény
büntetések alatt meg-is kell véllék tartatni,
ugyan-is ezen előre való gondofságna el-mu-
latása, az illyetén szélesen ki-terjedett, és hofz-
zfazon tartó rofzfzat, kétség kívül, leg-inkább-
is fogta öregbíteni, innen (mint-hogy az illye-
tén Emberek meg-különöztetésekben semmi
rend nem tartatott, és mind a' beteg mind az
egészséges Marhák körül fzerre-fzéllyel jártanak)
csudálni nem kell, hogy a' végben ment külön
választások-is nem mindenkor használtak.

A' meg-dögösö-
dött Istállókban
forgolódó embe-
rek iránt való
gondofság.

§. XXVI.

A' Marha dögi
után való gondos-
ság.

HA pedig az ISTENi fejedelem, és az
Emberi szorgalmatosság által, a' dög
már meg-fzünt, nem kell ugyan csak
femmiképpen a' még külön választott egészséges
Marhákat, azokban a' dögtől már által-járt Is-
tállóknban bé-botsátani, mind addig, miglen,
azokat elsőbben elégségesen ki nem takarittyák,
és a' ki-döglött Marháknak számokhoz képest,
jó darab ideig ki nem szellőztetik 's ki nem
fűstölik.

§. XXVII.

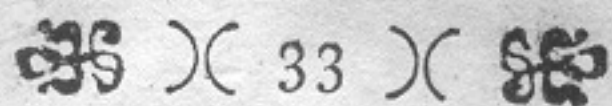
Az Istállóknak 's
egyebeknek ki-
takarítások.

AZ Istállók ki-takarításával pedig e' fze-
rint kell bánni, elsőbben-is vagy új
Válukat csináltatni, vagy leg-alább ki-
téven azokat az Istállóból jó darab ideig kinn
kellene szellőztetni, annakutánna jó vastagan
meg-gyalultatván, meleg eczettel, és vízzel ki-
mosatni, 's ujra egy néhány Napokig a' szel-
lön (holott első ne érje) meg-fzáraztani.

§. XXVIII.

A' Padlott Istállók padlássait fel-kell szag-
gatni, és vagy ujjolag padoltatni, vagy
pedig azokat elsőbben jól ki-szellőztet-
vén,

vén, minekutánna a' ganéjtól, a' rusnyaságtól, meg-rothadott él-poshadott földet egy jó elő arafznyi mélységre ki-ásták, ki-hordották, az Istállót továbbá jól egyben vert friss földel ki-töltöttek, úgy annakutánna meg-fordítva, és jól meg-gyalúlva megínt fel-verni, a' téglával és lapos kövekkel padimentumozott Istállókkal-is e' fzerént kell bánni, azokat úgy-mint eczettel és meleg-vizzel ki-dörgölvén, és vízfza fordítva meg-fzellöztetvén, meg-fzaráfztván, az Istállót e' felett friss földel meg-hordván, megínt vífza rakni.

A' padlott és téglával padimentumozott Istállók.

§. XXIX.

A' Nem padlott Istállókat anyival-is mélyebben kell ki-ásni, ki-hordani, és jól egyben-vert friss földel megínt fel-tölteni, a' ki-hordott földöt pedig hasonlóképpen távul és mélyen el-vermeli, azt annakutánna alkalmas magasságnyra kövel elegy más friss földel fel-halmazni, és valamint a' dög vermet, ezeket-is fzingtén úgy, bogács-koró maggal bé-hínteni.

A' nem padlottak.

§. XXX.

A' Köből rakott Istállókat, eczetben és vízben óltott vastag mézfzel kell vastagon meg-mefzelni, annakutánna 8. napokig

A' köből rakottak.

E

fzel-

szellőztetni, és a' maga helyén meg-irt füstölökkel egy néhány napokig jól ki-füstölni.

§. XXXI.

A' Fából rakott és deszka Istállókat kivált, a' mellyekben sok Marhákat tartanak, szintén úgy a' Deszkáknak le-fzedések, A' fából valók. meg-gyalulások, és ki-mosások által kell ki-tisztítani, sőt ha a' tehecség és az alkalmatosság engedi meg-is meszolni, és a' végben vitt füstölés után, a' kö Istállóknál hosszafokban szellőztetni, 's úgy annakutánna megint bé-deszkáztatni.

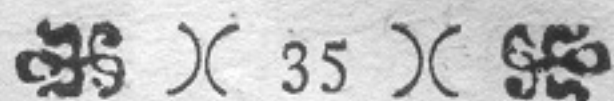
§. XXXII.

A' Sópokat, avagy széna tartó helyeket is, akár köből rakottak, akár fából valók legyenek, e' szerint kell ki-tisztítani, A' Sópok vagy széna tartó helyek. mellyekre-is ezen ki-tisztítás előtt, semmiféle friss Marha kótsot ne tégyenek a' Marha-dögnek idején, ottan tartott kótsot pedig szintén úgy a' Faluktól távol lévő helyeken el kell égetni.

§. XXXIII.

EZ az Istállók, és Sópok ki-tisztításában való szándék, némellyeknek ne talám igen bőv, és kelletinél több, a' szegénységnek

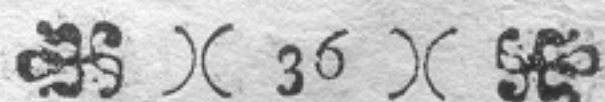

ségnek pedig költséges és terhes dolognak fog
tetzteni, de meg-gondolván azt, hogy a' Mar-
háknak rendeletlen el-vermelések, és már meg-
rothadásokkal való ujj ki-hurtzolások 's le-vont
bőrök által, még az egészségesen meg-maradott
Marhák között-is a' dög magát újra ki-üti,
és hogy az után annak el-hatalmazásában a'
bé-adott tudósítások fzerint igen kevés, vagy-
is majd semmi Eszközök nem használtak, a'
mint ezt ezen Esztendőben, és mind eddig-is
a' fzmorú példák Moraviában bizonyították,
valamint tehát a' Pestises időkben, fzingén úgy
ebben-is, a' tífztaság és az abban való gon-
dofság, előre való vigyázás igen fzükséges,
ugyan-is: az egészséges Marháknak meg-tartása,
azon kárt és költséget sokkal bövebben ki-
potolya, mintsem ha annak meg-kiméllésével
azon rofzfzat (melly-is többire meg-romlásf,
és fzegénységet okoz) az Emberek újra ma-
gokra vonnák. De továbbá az előre való vi-
gyázásf, gondofságat, akár melly hofzfzas kör-
nyül álló dolgokból állyon-is, nem lehet mind-
azonáltal azt felettébb valónak tartani, sőt arra
nézve-is, hogy ez által a' más Nemzetekben való
kételkedésf, mintha mi ezen gondosságot vagy
igen kevésé, vagy tsak könnyü fzerrel vinnök
véghen, magunkról el-hárítsuk, nagyon használni
fog.

Az el-múlhatat-
lan Tífztaságnak
okai.

Azoknak hasznai.

§. XXXIV.

Az Istállókbéli
tisztaság iránt va-
ló további gon-
dofság.

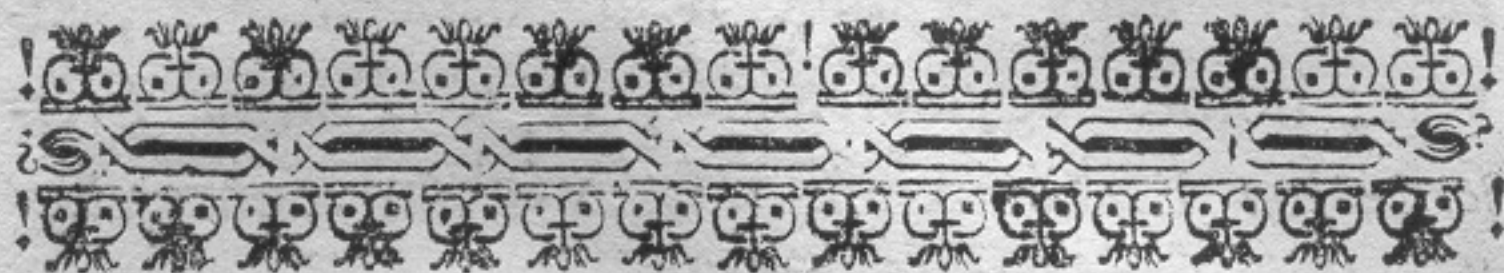
Azoknak el-mú-
latásokból száma-
zó károk.

V Alamint az Istállóknak és Sópoknak meg-
tisztítások, nem különben a' dögös Mar-
hák ivó Edényeknek meg-változtatások,
vagy leg-alább elégséges ki-tisztítatások na-
gyon szükséges, a' köteleket pedig 's egyéb
efféle beteg Marhák körül való portékákat ki-
irtani, a' vas-lánczokat, és több hasznos vas
Eszközöket eczetben jól ki-mosni, a' beteg
Marhakkal bajlódott Emberek alatt lévő ágya-
kat, szalmát, azoknak ruha néműjekeit és egyéb
Öltözeteket hasonlóképpen el-égetni kell, pél-
dával meg-bizonyított dolog lévén az, hogy
az, illetén Emberek, egészséges helyeken 's
egészséges Marhák között való meg-fordulások-
kal, 's az által, az ilyen dögös gözőknek ma-
gokkal való által-vitelével, a' dögöt-is el-vit-
ték, és midön az a' roszsz már majd minden-
felé meg-szünt volna, a' miatt annakutánna
nagy hirtelenséggel, és annyival mérgeffebben,
más egészségesen maradott helységeken
ütötte-ki magát, 's tött károkat.

HAR-

HARMADIK RÉSZ.

*A' Præserváló, az-az: meg-előző Or-
vofs Eszközökről.*

§. I.

Politico Præservativa

Eszközökről és az Országbé-
li ezek iránt való közönsé-
ges rendelkezésekről eddig elé
a' menyiben lehetett bősége-

sen szólván, szükséges lészén immáron a' *Præ-
serváló*, az-az: meg-előző Orvofs Eszközök-
ről-is gondolkodni, mellyek, olly számtalan
fokak, hogy azoknak le-írására, ezen kis Köny-
vetske igen kitsin vólna, rakva lévén azokkal,
mind a' fűvökről írott, mind pedig (mellyek
között Colerus és Hochberg majd leg-neveze-
teffebbek) egyéb Házi Könyvek, mellyek-is
a' rend szerínt való Marha nyavalyákban al-
kalmasfok ugyan, de a' közönséges dögben,

*A' Præserváló
és Curaló Eszkö-
zöknek kevés ere-
jek.*

keveffet vagy femmit nem hafználtanak, kivált, holott egyfzersmind, és a' *Politico Præservativa* Efzközöknek még végben nem vitele előtt kezdette magát ki-ütni.

§. II.

A' *Præserváló* Orvos Efzközök pedig rész fzerint a' belsőkben, rész fzerint a' külsőkben állanak, holott-is meg-kell fzükségesképpen jegyezni, hogy a' már fellyebb ki-adott rend-tartások 's előre való gondoságok el-mulatásával, ezekben keveffet, sőt éppen femmit nem lehet bizni.

§. III.

A' Belsöket a' mi illeti, azok olyaténokból állanak, mellyek a' Marháknak főképpen jó meg-eméftést okozhatnak, hogy az rofzfz harmatoktól, hó-harmatoktól, ködöktől, ártalmas efsöktől, és portól megveszett eleség, és fü, ne mindjárt ártahaffon anyira nékiek, mellyhez képest, igen hafznos léfzen, a' magát tsak valamenyire-is jelengető dögben az egészséges Marhákat (ugyan-is a' meg-dögösödteknek nintsen már a' *Præservativa* fzükségek) reggelenként fo ha addig ki nem

A' *Præserváló*
Orvos Efzközök-
nek ereje.]

nem hajtani, miglen elsőben valami a' meg-
emészttést segítő *Præservatívával* nem éltetik.

§. IV.

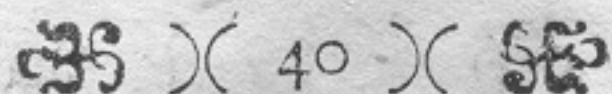
A' Mellett, nyelveket, inyeket, és fog-
húffokat, sóval elsőben jól ki-kell tisz-
titani, mert az éjjeli azon részekben
meg-gyült turhaság, rusnyaság, a' meg-vefzte-
getődésre hajlandó lévén, aval, az el-rothadás-
ra való meg-emészttésre-is nagy alkalmatofsá-
got szolgáltat.

Inyeket, Nyel-
veket, és fog-hús-
sokat jól meg-
dörögölni.

§. V.

A' Több *Præservatívák* között, leg-jobb
vólna az alább meg-irandó eczetben bé-
áztatott, egy szelet kenyeret a' Mar-
háknak bé-adni, vagy ha az, a' kenyérnek
drága és szük vólta miatt nem lehetne, avagy
tsak, valami kevés, illyetén eczettel meg-ned-
vesített, vagy csupán, ezen eczettel el-kézfí-
tő porokkal meg-híntett Marha kóftat elejek-
ben vetni. NB. Mint-hogy a' fordítónak az
Orvosi Tudomány, és a' *Botania*, az-az: a'
füveknek esmérése, *professioja* nem vólt, az a-
lább következő Orvosságoknak Magyarra való
fordításában azért akadály esett, de e' felett,
azok nagyobb részint Patikabéli szerek lévén,
a' Pa-

a' Patikákban pedig közönségesen Déák, és Német nyelveken folyván mindenek, innen a' Magyarra való fordításnak majd semmi haszna nem-is lett volna, kéntelenítetett azért ezekre való nézve a' Fordító, azokat Déák nyelven ki-adni, annyival-is. inkább, mert azon fordításnak akár melly Patikában-is ki ki könyebben 's bátorságofabban hasznát veheti.

Præserváló Eczet.

VÉgyenek *Millefolium* vagy Egér-farku füvet, *Calendula* füvet, mindenik félét hat tele maroknyit, *Carduus benenictus* levelét 4. tele maroknyit, *Imperatoria* vagy-is *Ostrutium* gyökeret 3. Lótnyit, valamenyire egyben tört gyalog fenyő-magat 8. tele maroknyit, Marha *Mittridat*ot, avagy *Tberiac*a *Diatheferont* 4. Lótót, mind ezeket apróra vagdaltván 's jól egyben elegyítvén, 6. vagy 8. kupányi erősbör-eczetben leg-alább 8. nap 's 8. éjjel pátzolni kell, 's annakutánna a' fenn meg-irt haszonra jól bé-csinált edényben tartani, ezen *Species*ekre gyakran lehet eczetet tölteni.

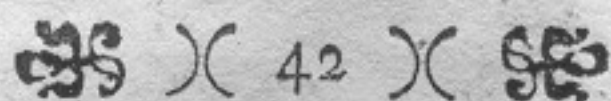
§. VI.

AZ eczetnek tsak magában még az Embe-
 rekre el-ragadó nyavalyákban-is, melly
 nagy ereje légyen, azt minden alkalma-
 fint tudja, kivált, ha a' mérges gőzök ellen Ereje az Eczet-
 nek. való Efzközökkel készítik-el, innen azért, fő-
 képpen a' mindennapi fzükségre nézve, minden
 egyéb hevítő poroknál, izeknél 's több efféle
 orvosló Efzközöknél hafznosobbnak tartathatik,
 sőt, mind a' meg-eméftésre, mind az étel ki-
 vánásra, a' rothadáftól való meg-óltalmazásra,
 és minden meg-vefztegető fizikrának ki-irtására
 nézve, tsak nem az egész Világtól egy jó *Præ-*
serváló Efköznek találtatott.

§. VII.

VAdnak mindazonáltal e' mellett külömbfé-
 le, eddig elé hafznált izek-is, melyek-
 ből hetenként, a' dögnek kemény, vagy
 gyengébb vóltához képest, estvéli ételek után Marhának való
 izek. hafznosan bé-lehet nékiek adni, tsak hogy vi-
 fza ne éllyenek velle. Amaz eleitől fogva fzo-
 kásban vólt *Theriaca Diatbeseront* avagy Mar-
 ha *Mitridatot* ezen izek közzé lehet 's kell-
 is számlálni, mellynek le-irása, hogy ha nem
 a' Patikából (noha az hofzfzas velle való bi-
 F belő-

belödére, 's egyfzersmind bizonyosabb vóltára nézve leg-jobb vólna) akarnák venni, e-képpen következik.

Marba Mitridátt.

VÉgyenek *Radix Gentiana*, vagy-is Entzián-fü gyökeret, *Aristolochia rotunda* gyökeret, *Baccalaurit*, Myrrhát, mindenik félét 4. Lótnyit, mind ezeket apróra törve, és ki-fzítálva, 2. Fontnyi ki-tifztált fzin-mézzel jól egyben kevervén, annakutánna valamelly jól bé-csinált ón vagy föld edényben tenni, meg-jegyezvén itt azt, hogy az illetén izek mentől régibbek, kicsidebb mértékben-is anynyival nagyobb erejűek, ezen *Mitridattot* lehet hasonlóképpen, a' már meg-irt mód fzerint a' *præserváló* eczetben áfztatott fzelett kenyeren bé-adni.

Bécsi *Pulvis Pecorum*, vagy Marhapor.

Fok-hagyma.

Hafznos továbbá mind *præservativè*, az-az: meg-előzésképpen, mind *Curativè*, az-az: orvoslásképpen, a' Bécsi Patikáriuság le-írásáról költ ujj Könyvben fel-jegyzett *Pulvis Pecorum*, vagy Marháknak való por, mellyből hasonlóképpen az egészséges Marháknak a' Mezőre való ki-hajtások előtt, eczettel és sóval béhíntett

híntett fzelet kenyéren minden másod nap adni kell; Nem külömben a' sóval és eczettel meg-híntett 's annakutánna fok-hagymával jól meg-dörgölt fzelet kenyér-is próbált Orvos-ság.

Sal baccarum Juniperi eczettel, sóval és fok-hagymával öfzve-elegyítve, 's a' kenyérre híntve, fzintén oly hafznos léfzen a' Marháknak reggeli ki-hajtások előtt bé-adni.

A' *Sulphur ordinarium*, vagy-is a' közönséges bűdös-kő, és Kréta apróra törve, reggel ^{Kréta és bűdös-kő.} és estve a' Marháknak kenyéren bé-adván, az előbbeni Marha-dögben fokat hafznált.

Az *Alumen pulmosum*, *Glacies Mariæ*, *Flores sulphuris sublimati*, *Fel vitri*, *Lapis Hæmatites*, *Flores Martis*, mindenikféleből egy a- ^{Próbált Por.} rányú mértéknyit, porrá csinálván, és két fzelet kenyér között kétfzer napjában bé-adván, mind az egészséges, mind az meg-dögösödött Marháknak jól hafznált.

Hafonló ereje vólt a' Krétával öfzve elegyített *Piper longum*nak, különösön pedig a' ^{Kréta és *Piper longum*.} frifs, és jól meg-nőtt Heringek a' Marháknak mind meg-maradásokat, mind orvoslásokat nagyon segéltették, a' beteg Marhának napjában

kétyszer egy egészszet, az egészségesnek pedig reggel és este csak felett adván-bé, és azt mindenkor az étel előtt.

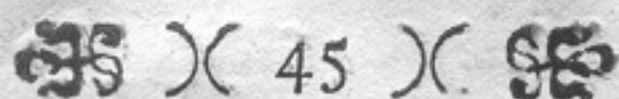
Entzián Por.

Az Entzián por, *Bacca lauri*, Salétrom és bűdös-kő, a' Marhákon végben vitt fül furások, ér-vágások és Istállók meg-füstölések után, fok helyeken egészségesen meg-tartotta a' Marhákat. A' fül furás, a' menyire a' Fordító ahoz értő Emberektől ki-tanúlhatta, ebben áll, meg-furják úgy-mint a' fülit a' Marhának, és azon lyukban annakutánna, hogy egy ideig bé ne forjon, és hogy minden rozsfz materia oda takarodjék 's ott ki-is folyhasson *Helleborus niger* gyökeret vonnak-bé.

A' ködök és ártalmas harmatak ellen.

Nagy ködökben, kivált Őszfzel, 's Téli tájékán, ezen alább meg-irandó por-is igen hasznosnak tapasztaltatott, végyenek 2. font fenyő-magot, mellyet valamenyire meg-pergelvén törjék porrá, végyenek továbbá *Flores sulphuris sublimati*, *Vitriolum hungaricumot*, *Alumen crudumot*, *Bacca laurit* és száraztott Kerti sályát, mindenikfélét 1. fontnyit, mind ezeket egyben törvén, 's jól ki-fzítálván, két anyi sót (mint a' több *Speciesek* edjütt) beléje tenni, mellyből annakutánna minden héten kell egy-néhány-

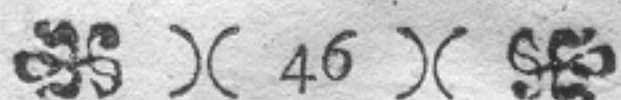
néhányzor nékiek adni, hogy nyalagassák, mindenkor mindazonáltal ételek előtt.

Az *Assa foetidaval*, Kámforral, Myrrhával és Fok-hagymával öfzve elegyített *Theriac Diatbeseron*, vagy-is Marha *Mitridat* által, ^{Próbált *Præservativa*.} hetenként ebből egy-egy diónyi nagyságut egyfzer, vagy kétfzer két fzelet kenyér között a' Marháknak bé-adván, és azt egy ideig *continuu*álván, fok Helységek és Marhák tifztán megmaradtanak a' dögtől.

Az apróra tört *Antimonium Crudum*, a' Marhák kóftya közzé elegyítve, mind a' szarvas Marhákra, mind a' Lóvakra nézve egy nagy ^{*Antimonium crudum*.} *Præserváló* Efzköz, nem külömben a' *Crocus Metallorum*, és *Hepar Antimonii*, kivált midön a' Marha, hányáfra ingereltetik, ezen utolsóval mindazonáltal vigyázva kell bánni, és tsak a' hiteles Patikákból jól el-készítve meg-hozatni.

Ezen következő por-is mind az beteg, mind az egészséges Marhák körül jól segéltett, végyenek *Sulphur ordinariumot*, az-az: közön- ^{Más próbált por.} séges büdös-követ, Salétromot, mindenikfélet
4. Lótót, *Angelica* gyökeret $\frac{1}{2}$ Lótót, *Tormentilla* gyökeret, *Imperatoria* vagy *Ostrutium* gyökeret, mindenikből 1. Lótót, *Enula* gyökeret
F 3 4. Ló-

4. Lótót, *Bacca laurit* 4. Lótót, Gyalog fenyő magot, *Bacca ebullit*, Dió-fa levelet, Nyír-fa levelet, Kerti Sályát, Kerti Rutát, *Carduus benedictus* levelet, mindenikből 12. és fél Lótót, ezen füveket, és gyökereket jó fázáron, elsőben meg-mérvén, mindeniket külön külön kell egyben törni, és fízítani, és annakutánna két Kupa korpával, 's fél font sóval öfzve-elegyítvén, abból azután, anyit, a' menyit az Embernek 4. vagy 5. ujja közzé bé-fér, eczetben áfztatott fzelet kenyérre hintvén, a' Marháknak reggelenként még pedig étel előtt bé-adni, a' beteg Marháknak minden nap, az egéfségefeknek minden másod vagy harmad nap, A' belső képpen *Præserváló* fok Efzközök között ezek, mind a' bé-adott tudosítáfok fzerint, leg-próbáltabbak 's leg-jobbak úgy adattattanak-ki.

§. VII.

A' Külsöképpen *Præserváló* Efzközök, vagy az Marhák, és Istállók fűstöléséből, vagy az Ér-vágásból 's egyéb effélékből állanak. A' farkok alatt való Ér-vágáfok mind *Præservatívè*, az-az: meg-elözésképpen, mind *Curatívè*, az-az: Orvoslásképpen, leginkább hafználtanak, és valamiképpen az *Hæmorrhoides*ben, vagy-is Sülyben, az Emberek a' sürü vértől

Ér-vágás.

vértől ki-tíztulván, 's onnan, a' több' vér magának szabadoffabb útat nyervén, aval fok nyavalyákat előznek-meg, fzíntén úgy, a' Marháknak a' fejek ez által valamenyire könnyebbedik, ujjulni kezdenek, és nem oly hamar *alteralódnak*, vagy rémülnek-meg. E' felett a' bé-adott fok tudófitáfok azt-is meg-bizonyították, hogy a' fel-bontott Marháknak némely réfzekben, ki-folyt, ki-hatott sűrű vér talál-tatott, mellyeknek meg-előzésére tehát, az Ér-vágáfok fokot használnak; meg-jegyezvén itt azt: hogy az ilyen Ér-vágással nem fokot kell késni, mert ha igen későre hadják, az, annak-utánna nagyobb *Corruptiora*, és hamarébb való el-döglésre nyit utot; A' vérnek ki-botsátásában pedig, a' Marháknak erőss vóltokra, és fzínekre kell vigyázni, a' feketéken, és fetét barnákon bátran többet lehet bocsátoni, mint-fem a' fejéreken, fakon és sárgákon.

§. VIII.

AZ Ér-vágás mellett, igen hasznos lészzen továbbá, kivált *Præservative* annak találtatott, a' fülek meg-furása, és a' *Helleborus niger* gyökér bé-vonása, nem-is ok nélkül, mert ennek, a' sínor vonással, és *Fontenel*-lával

Helleborus niger
gyökér.

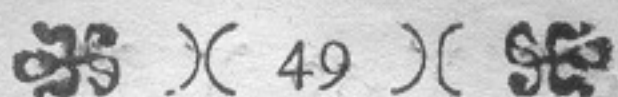
lával nagy egyben fővetkezése vagyon, ezen fenn meg-irt Eszközök, mind Pestifes időkben, mind egyéb nyavalyákban, *Præservative* megnyit használtanak legyen az Embereknek, azt, a' Pestisnek le-írásáról költ Munkák, ha mind nem-is, nagyobb részint bizonyityák, nem különben az elébbeni Marha-dögben való bizonyos példák-is eléggé ki-mutatták, ezen Eszközöket mindazonáltal inkább az egészséges, mint-fem a' már meg-dögösödött Marhák körül kell végben-vinni.

§. IX.

A' Füstölő Eszközök-is az Istállókban lévő gőzöknek, és aérnek meg-tifztitására, igen jók és hasznosak, mellyhez képest, az Istállók ajtajához közel, kívül vagy belől azokan jó volna bátorságos helyeken vas-rostélyal bé-fedett fazékakat a' földben bé-ásni és eleven fzenet tévén beléjek zöld fenyő ágokat réájok hánni, hogy füzönötlen füstölögvén, a' füst az Istállót el-járhassa, az ide alább meg-irandó füstölöböl-is, napjában olykor olykor, vetni kell azon fazékakban. A' füstölő pedig ez: Végyenek egyben-tört gyalog fenyő-magot 1. fontot, Dohány-levelet fél fontot, közönséges büdös-követ, szurkot, mindenik-

Marha füstölők.

denikből egy fertály fontot, *Affa foetidát* 2. Lótót, mind ezeket elegyítsék 's törjék daraboson egyben, evel annakutánna napjában gyakran, és iziben meg-lehet az Istállókat füstölteni, minekelötte kivált, az egészséges Marhákat ki-hajtanák, ekkor pedig hogy a' füst a' Marhákat anyival inkább meg-járhassa, az Istállókat jól bé-kell csinálni.

§. X.

AZ Istállók meg-tisztulásokra való füstölő, a' felyebb való mellett e' lehet, végyenek reszelt bak fzarvat fél fontot, közönséges büdös-követ 1. fontot, *Affa foetidát* fél fertály fontot, a' rétről való (melyen egészséges Marha járt) Tehén, vagy Őkör ganéjt, anyit, mint a' több *Speciesek* edjütt, mind ezeket-is elegyítsék, 's törjék daraboson egyben, és annakutánna az meg-dögösödött Istállókat mind a' dögben, mind a' dögnek meg-szünése után, akár csupán tsak magára, akár a' felyebb való füstölővel meg-elegyítve, gyakran füstöltyék-ki.

Tisztító füstölő.

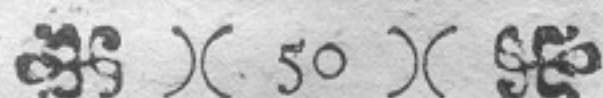
§. XI.

Némellyek azt állittyák, hogy ha a' meg-döglött marháknak fel-bontásokkal bennek találtató meg-vefzett részeket, úgy-

G

mint

mint a' Tüdőjeket, Epe-tartójakat, 's több efféléket, a' kéményben meg-fzárásztják, és annakutánna, ki-fzáradott fák alá el-áfsák, mind az egészséges Marháknak egészségesen való maradásokra, mind a' betegeknek fel-épülésekre, mind pedig a' dögnök hamarébb való meg-fzüntetésére, egy bizonyos Eszköz legyen, melly-is mint-hogy némü némüképpen a' *Symptathiában* fundáltatik, nem éppen meg-vető 's ki ki meg-próbálhattya.

NEGYEDIK RÉSZ.

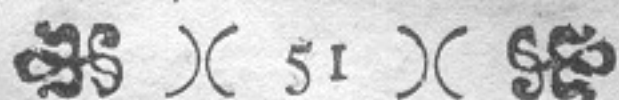
A' Curaló, az-az: Orvosló Eszközökről.

§. I.

Ollehet a' Marhák Orvoslásáról sok Könyvek jötteenek ki, azok mindazonáltal többire, inkább a' közönséges és rend szerint való, Marha nyavalyáról, 's nem a' Marha-dögről szóllanak, sőt ha azt valamenyire illetik-is, a' már elhatal-

hatalmazott dögben mindazonáltal, a' mint ezt a' példák, és mind az Uraságok Tisztartóji, mind mások bé-adott tudósítási bizonyittyák, igen keveset vagy semmit nem használnak, mind addig, miglen a' dög, mérgét egészben ki nem öntötte 's egész csordákat el-nem hor-
dott, szünése felé pedig a' dögnek, használnak ugyan valamit, de ellenben, eleintén, és a' dög uralkodásával, semmit nem. Innen a' *Politico Præservativa*, és az Országbeli ez iránt való közönséges szorgosság nélkül annakokáért, mennyire lehesen a' Marha-dögben a' *Curaló* Eszközökben bizni, minden értelmes Marha tartó Gazda által-láthatya.

Sokak a' *Curaló* Eszközök, de ke-
vesek hasznosok.

A' *Politico Præ-*
servativa Eszkö-
zök nélkül.

§. II.

HOgy pedig az olyatén (a' mennyire a' példák ki-mutatták) használó Eszközök is ugyan tsak ki ne maradjanak, és a' mellyek leg-inkább fegélytettenek, közönségesé-
tétetődjenek, azok, a' felsőbbekben fundált fel-
tételek által ide alább bővebben ki-fognak tétz-
tzeni.

§. III.

A' Külső Orvosló Eszközöket a' mi illeti, a' meg-jedzett fül furás, és Ér-vágás, úgy használ, hogy ha azt a' nyavalyá-

A' fül furást, és
 Ér - vágást mikor
 kell végben vinni.

És mitsoda része-
 ken.

nak kezdetivel leg-ottan végben víszik, de ha késnek velle, és a' nyavalya már el-hatalmazott, úgy annakutánna még több kárt tétzen, ugyan-is : a' nyavalyának öregbedésével, a' Vérben és Nedvefségekben ki-hatott méreg-is fízintén úgy gyarapodván 's erőt vévén, a' mi még jónak látzanék-is, azt-is, egészen meg-vefztegeti a' késő vér bocsátás tehát, mind a' méregnek fzükséges ki-ütését meg-gátolván, mind pedig még a' benne lévő kevés erőtől őket meg-fofztván, a' hamarébb való el-dög-lésre-is okot fzigáltat, arra való nézve azért, mentől hamarébb lehet (kivált az Ér-vágást) végben-kell vinni, a' fül furás pedig ha későbbre találna-is maradni, valamit ugyan tsak hafználhat, 's hafznál-is anyit, a' menyit, az Emberekben a' későn végben vitt *Vificatoriák*, a' farkak alatt való Ér-vágás pedig leg-hafznoffabb, kétség kívül azért, mert az által az Arany-Érben meg-sűrűdett, és a' *Circulatio*ra alkalmatlan vértől meg-fzabadulván, a' több Vérnek aval, mind fzabadoffabb *Circulatio*jára, mind pedig az egyéb tagokban való fzükséges ki-hatására út nyittatik, mellytől-is az ilyen állapotokban igen fok függ.

§. IV.

A' Marháknak az első füstölővel való meg-füstölések-is (mellyet a' külső *Curaló* A' Marháknak meg-füstölések. Eszközök közzé lehet számlalni) fokot segélthet, mert az a' *porus* fokot, az-az: a' ve-rejték lyukakat meg-nyitván, egyarást a' szükséges ki-gözölgést-is segilti, kivált (hogy vastag bőröket arra annyival alkalmatosabbá tehessék) ha a' Marhákat jól és fokáig dörgölik.

§. V.

A' Belső *Curaló*, orvos Eszközöket a' mi illeti, igen hasznos volna, a' dögnek *fundamentum*at, a' Marhákból hasonlóképpen menten eleintén ki-irtani, melly-is minden kétség kívül (akár a' roszfz eleségtől, akár az el-nyelt már *inficiálódott* nyáltól romlott légyen-meg) a' gyomorban vagyon, és annak a' gyomorban, 's belekben való hofzfzas létek által, nem tsak a' vér, hanem a' meg-emésztes-re és táplálásra való minden nedvességek-is, hova tovább mind inkább meg-vefznek, 's ugyan ezek annakutánna a' következendő orvoslást-is nagyon gátolni fogják, sőt lehetetlenné tészik.

§. VI.

Ehez képest, igen szükséges volna, a' Marháknak a' gyomrokat ki-tisztítani, még pedig a' Pestifés időkben, az Emberek körül-is használó hántató Eszközök által (és ezt a' kérődző állatokban, anyival könnyebben végben lehet vinni) melyek ne csak a' gyomrot tisztítanak, hanem a' hántatásban való erőlködés által a' tagokat, 's kivált a' meg-sűrűdett epét valamenyire meg-is mozdítanak, hogy ennek ereje által azon epe valamenyire vagy higulhasson, vagy jó eleve a' tagok ki-tisztulhassanak, melly a' következő Curát vagy Orvoslást, nagyon segilteni fogja.

A' hántató Eszközök hasznosok e' helyek azok.

§. VII.

AZ illetén hántató Eszközök sokfélék, a' füvek között, az *Asarum* leg-bátorságosabb, 's leg-jobb, mert az, *Aromaticum* vagy fűszerfzámú izü és szagú lévén, hogy ha bizonyos külömbséggel készítik-el, a' mérges nyavalyák ellen-is igen hasznos szokott lenni, a' Hántatásra pedig, e' szerínt kell el-készíteni, végyenek ebből 6, 8, és leg-felyebb 12. friss leveleket, vagdalják azokat egyben, és egy éjjel, fejer borban, vagy vízben bé-

Külömb külömb féle hántató Eszközök.

bé-áztatván, reggel facsarják-ki, 's adják-bé annakutánna a' Marhának, hasonló ereje vagy a' porrá tört gyökerének-is, hogy ha azt borral, vagy vízzel egyben elegyítvén, a' Marhának bé-adják.

§. VIII.

A' *Mineralékból* való hántató **Eszközök** (úgy-mint az *Antimonium*) ha szintén keményebbek-is, mintsem a' füvekből való, nem meg-vetők mindazonáltal, és vagy *ex Vitro Antimonii* vagy *ex Croco Metallorum* készített porból állanak, ezen utolsóból akár csupán porul 20, 30, 's leg-felyebb 40. *Grant*, akár pedig borban áztatva lehet a' Marháknak bé-adni, amazból pedig szintén úgy, borban, vagy a' nem lévén, gyenge híg serben bé-áztatva, 2, 4, 's leg-felyebb 6. *Untiát* bé-adni, meg-jegyezvén itt azt, hogy ebből tsak egy darabatska-is egy néhány ejtelnek el-készítésére elégséges, és így, ennek el-készítése inkább a' bornak, vagy a' sernek, mint az *Vitrum Antimoniumnak* fokságában áll.

§. IX.

Ezen hántatóknak bé-adásában való időre 's *Circumstantiákra* leg-ottan a' nyavalya kezdetin kell réá-vigyázni, mert ha kés-

nek

Mikor kell eze-
ket bé-adni.

nek velle, ártanak annakutánna inkább, mint-
sem használnak, a' mint hogy a' Has-menésre-
is utat nyitván, veszedelmek lesznek. A'
Circumstantiák pedig ezek: hogy ha a' Marhá-
ban, a' hányásra és böfögésre való jelek mu-
togatyák magokat, kivált, midőn a' roszsz ele-
ség és víz miatt valami gyanúság lehet.

§. X.

Micsoda *Purgáló*
Eszközökkel kell
éltetni, 's mikor.

A' *Purgáló* Eszközök, valamint a' Pestises
időkben 's egyéb mérges nyavalyákban
az Emberek, szintén úgy a' Marhák kö-
rül-is, sőt még inkább, gyanúffak, mint-hogy
azok, utolyára a' közönséges has-menést (melly
anyi Marhákat hordott-el) igen könnyen okoz-
hatyák hanem-ha (kivált midőn a' nyavalya
has-menéssel kezdődven) illendő mértékkel *Rha-*
barbarum Monachorum adnának-bé.

§. XI.

A' Mi a' több *Curaló* Eszközöket illeti,
mint-hogy kevessek azok között az hat-
hatóffok, rövidségnek okáért azért, tsak
azokat kell elő-fzámlálni, mellyek a' bé-adott
tudosítások fzerint leg-inkább használtanak,
mellyeknek a' *Præservatívák* között fel-jedzett
Eszközöket-is közikben kell számlálni, ily kü-
lömb-

lőmbséggel mindazonáltal, hogy azokból a' *Curaban* bővebben és gyakrabban adnak-bé.

§. XII.

A' *Curaló* Eszközök között jóknak találtat-
tak, a' tonnákából frissen ki-vett mosat-
lan Heringek, és mind *Præservative*,
mind *Curative* használtanak, hogy ha a' meg-
betegedett Marhának' koros voltához képest,
reggeli és estvéli étele előtt egy felet, vagy
egészfelet bé-adtanak, és ha valamint szintén
egyéb belső *Curakban*, ekkoron-is keveset ad-
tanak inya, ezt pedig nem ok nélkül, mert
a' fzer felett való ital többire veszedelmes
has-menést okozott a' beteg Marhában, a'
sós Eszközök pedig, a' sónak ki-hatása ál-
tal, arra anyival-is több okot szolgáltattak,
miért használtanak legyen a' Heringek, annak
oka a' lehet, hogy valamint a' só, minden-
kor egy nagy *Præserváló* Eszköz volt a'
Marháknak, a' tengeri só-is hasonlóképpen,
mint még nyers, és a' tűz által ki nem
száradott, következésképpen mint nem-is oly
Corrosivum, vagy-is egyben rágó erejű porté-
ka, mind a' nedvességeket, mind a' több ke-
ményebb részeket, a' hirtelen és tovább való

Friss Heringek.

Az orvoslás köz-
ben vigyázva és
okoson kell a'
Marhákat meg-
itatni.

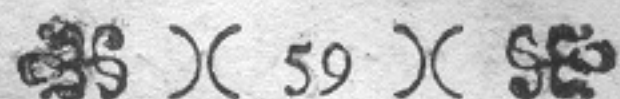
rothadáftól meg-tartván, mind a' *Præservati-*
vát, mind a' *Curalást* fokot fegéltette, kivált
mivel az illetén halakat, mellyeket vagy a'
tengerből fognak-ki, vagy onnan más vízben
tésznek, azonkívül-is fokkal jobbaknak és egés-
sésebbeknek tartják.

§. XIII.

E' Mellett, az egészséges Ember ganéjj és
vizellet, hogy ha azt a' Marhák itala
közzé elegyítik, 's napjában kétszer bé-
adják, nem különben igen hasznosnak tapaszt-
altatott, kivált, mivel a' beteg Marhák azt
mindenek-felett kívánták 's örömeft bé-vették;
Mellyeknek az az oka lehet, mert az emberi
eledel, kenyérből, húsból, borból, és ferből
állván az *Excrementum* azokból nyilván *Mumia-*
lis minémüséget vészén magában, melly annak-
utánna a' Marhák meg-maradását, és fel-gyo-
gyulását oly nagyon segíti, de e' felett azon
excrementumban igen hathatós és sebes *Armo-*
niacalis só, vagyon böv mértékben, és ebben
a' rothadás ellen nagy *Præservatívára* való erő,
és egyfzersmind a' tengeri sóhoz nagy hason-
latofság, vagy talám annál nagyobb ereje-is
vagyon, ezen valamenyire idegen orvóságnak
hathatós, vóltát fokan, kivált a' bé-adott tu-
dófitá-

Ember ganéjj és
vizellet.

dófitások, nagyon bizonyították, sőt a' Pestisben, Emberek-is fokban éltenek, *Præservativa* helyett, a' magok vizelletekkel, és tapasztalták hasznát sőt az ember-ganéjj, a' Lóvak körül-is a' *Corrosiók* vagy-is kemény belső rá-gások ellen igen hasznos, és szemlátomást segélt, ezekből azért ki-tetzik, hogy ezen orvosló Eszközöknek az ereje, nem meg-vető, anyival-is kevésbé pedig, mert a' Marha *excrementum*-is, mellyben noha korántis nincsen anyi *Mumialis* minéműség, az Embereknek-is ellenben igen fokszor használ.

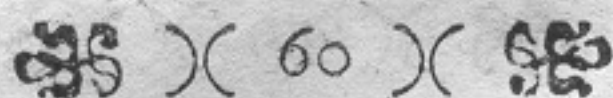
§. XIV.

EZen Curaló Eszközökhöz hozzá lehet még tenni, amaz hiteles, és úgy nevezett Wiskovski port, melly a' fok helyekről bé-adott hiteles tudósítások szerint, az eddig való Marha-dögben igen nagy hasznót hajtott, ezt pedig, a' szükséges útosítással edjütt, azon pornak fel-talalójánál, és kéfzítőjénél, itt helyben meg-lehet fzerzeni. Próbált drága, por.

§. XV.

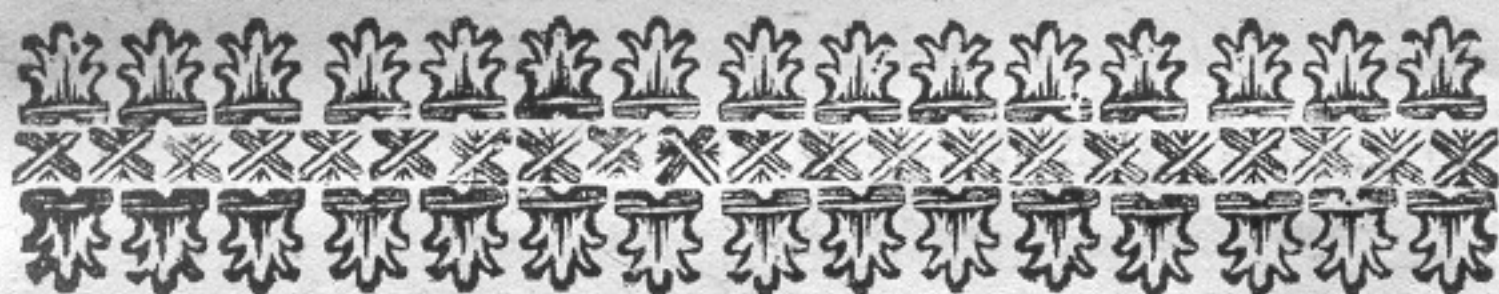
MInt-hogy pedig a' több *Circumstantiák* között, leg-inkább a' has-menésben hullottanak-el a' Marhák, ez ellen, a'

A' has - menés
ellen,

sütő-kementzéből való , jól ki-égett Marha
Mittridattal öfzve-elegyített, és annakutánna
a' Marháknak napjában kétzer vagy háromszor
bé-adott agyag, tapasztaltatott leg-hafznosobb
Eszköznek lenni, mert azon agyag, az hofz-
fzas égéssel *Bolus Armena* minémüségét vész-
talám lassanként magában, és mivel a' meg-
sült kenyérből való gőzök-is annak nagy erőt
adhatnak, anyival-is tehát hathatófabb.

ÖTÖDIK RÉSZ.

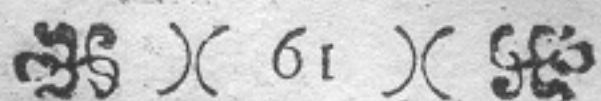
A' Mészárszéki Marbák ki-vágásában
való gondoságról.

§. I.

Alamint a' felyebb való
Czél és rendelések fzerint,
a' Marhák meg-maradásában,
és Curalásában eddig elé nagy
gondoság tartattatott, fzintén
oly fzükséges léfzen immár arra-is nagyon réa
vigyáz-

vigyázni, ne hogy az illetén Marha-dögben, a' Marha-hús eledelből, az Emberekre-is valami nyavalya következék, és noha némelyek azt tartják, hogy a' Pestisnek a' Marha-dög-gel, ennek-is ellenben amaval semmi *Communicatió*ja, avagy egyefsége nintsen, természet fze-rínt-is mindazonáltal egészfzen úgy tetzik, hogy a' beteg Marhákban lévő tsak rendes nyavalyák-is, anyival inkább a' közönséges dögöt okozó kováfz, és már meg-vefztegetett részek, azoknak meg-ételekkel az Emberekben-is vefzedelmes fzikrát gerjeszthetnek, és ha fzíntén a' dög-re nem-is, fok egyéb nyavalyákra mindazonáltal gyanut 's alkalmatofságot fzolgáltat-hatnak.

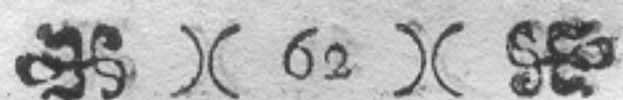
§. II.

MEllyhez képest, hogy az illetén állapotban, és vefzedelemben, mire kellyen a' Méfzár-fzék-re való Marhák kivágásában vigyázni, igen fzükséges léfzen arról, *fundamentum*os tudofitást adni.

§. III.

HOgy azért, ezen Cél annál bizonyosabbban meheffen végben, a' Marhák között való külömbséget kell fel-ven-

A' Tehenek ki-
vágásában való
gondofság.

ni, és e' fzerint, a' mi már a' Teheneket il-
leti, azokban, a' téjnek el-apadása, és a' bor-
nyaiknak el-hányása, a' már benne lévő nya-
valyát, 's következésképpen, Méfzár-fzékre va-
ló alkalmatlan vóltokat, önként ki-mutattyák;
mert a' Téjnek el-apadása, a' rend-fzerint va-
ló, söt el-ragadó nyavalyáknak-is többire min-
denkor, és bizonyos jele 's arra való nézve
fem tejével, fem vajával nem fokot kell hajta-
ni, el-apadván azonkívül-is az illetén Marhá-
nak a' Teje, de ha fzíntén (mint-hogy nin-
tsen oly *regula*, mellynek ki-fogása ne légyen)
volna-is teje, vagy igen keveset ad, vagy an-
nak-is gyanúság fér a' fzinéhez, következés-
képpen, fem tejével élni, fem a' Méfzár-fzék-
ben ki-vágni éppen nem kell, a' Tehenekből,
azért a' nyavalya, és onnan Méfzár-fzékre va-
ló alkalmatlan vóltok, könnyen ki-tetzik.

§. IV.

Az Ökrök ki-vá-
gásában.

AZ Ökrök körül pedig nagyobb vigyázás
kivántatik, a' dög iránt való gyanúság-
ban azért femmi bádjott, és fzmorkodó
Marhákat ki nem kell vágni, söt egészséges idök-
ben-is, foha addig a' húft el-ne adják, miglen
elsöben, minden belső részeket, kivált a' be-
leket, de még magát a' húft-is jól meg nem
vizsgál-

vizgályák, mellyekben ha valami nevezetes *Macula* találtatik, leg-ottan bé-tíltani 's a' felyebb meg-irt mód fzerint el-vermelní kell.

§. V.

Arra való nézve, minden Helységekben, meg-élemedett ahoz értő, és jó lelkű Embereket kellenék ki-választani, a' kiknek hírek, 's engedelmek nélkül, és miglen azok a' Marhákat jól meg-nem vizgályák, mind addig, sem Mészárosoknak, sem Lakó-foknak a' ki-vágott húst el-adni, vagy meg-venni szabad ne lenne, ezek az Emberek, a' kis helységeken szintén azt vihetik végben, valamit a' nagyobb Helységeken való eskütt Hús-látók, a' kiknek nevezetes, sőt *Corporalis* büntetés alatt, önként való kötelekségeken áll, a' le-üitött Marhát, még egészséges időken-is jól meg-vizgálni, és abban leg-kissebb roszszat tapasztalván, azt a' Felsőbbeknek meg-jelenteni, meg-jegyezvén itt, hogy ezeknek nem tsak az egészséges Marhákhöz, hanem még a' Marha-döghez, és meg-döglött Marhákhöz-is, jól értő Embereknek kell-lenni, a' kik a' Marhának minden részit jól esmérjék, jól meg-vizgályák, és a' kik annakutánna a' Felsőbbeknek, és több Helységeknél hiteles *relatiót*, és számat

Jó lelkű hús-látók hírek nélkül Mészárosokra való Marhát ki nem vágni.

A' hús-látók kötelekségek.

Mind egészséges

De kivált dögös
Időkben.

számat tudjanak adni, nagy büntetést érdemle-
nek azért, mind a' Mézfárfók, mind a' La-
kók, hogy ha az illetén Hús-látók által va-
ló meg-vizsgálást el-mellözik, el-kerülik, mert
nem lévén az Emberek arról bizonyosok, hogy
valyon a' ki-vágott Marhában nem vólté va-
lami nyavalya, abból tehát, a' közönséges e-
gészségre nézve, a' Lakókban és Helységek-
ben ki-potólhatalan kár származhatik, melly-
is egy oka lehet annak, hogy a' Marha-dö-
göt gyakran követi a' Pestis.

§. VI.

A' Bornyuk, és
Júhok meg-nyú-
zásában.

HA a' nagyobb szarvas Marhák körül, ily
gondótság kivántatik, a' bornyuk iránt
tehát (mint-hogy azok még gyenge
vóltokra nézve minden roszszat könnyebben bé-
szívnek 's el-kapnak) anyival-is szükségesebb
gondoskodni, nevezetesebben a' Júhok és Ser-
tések, mint afféle hirtelen való, és fokféle
dögre hajlandó, 's önnön magokban-is egés-
ségtelen eledelü állatok körül.

§. VII.

HOgy azért utolyára, az ezek iránt való
gondótság *punctualiter* megyen végben,
's egyfzersmind minden Helységek ezen
rende-

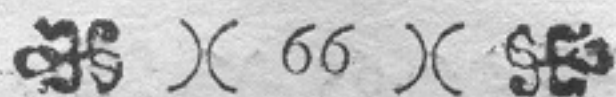
rendeléseket vóltaképpen meg-tudhafsák, arra való nézve a' Bécsi Harmintzadosoknak, és Hús-látóknak szabott rendet, *Instructiót*, és az ebben ki-adandó *Decretumnak* formáját szükséges léfzen fel-tenni.

Decretum Copiaja.

A' Bécsi Polgár-Mester és Tanáts által N. N. mint a' Császári Felség, Szent Márki *Linianál* lévő *Banco* Jövedelmei bé-vévőjének jelentetik ez által. Ugy értett a' bé-vett tudósításokból, hogy Magyar-Országból, és *Austriából* fok meg-dögösödött szarvas Marhák hajtattanak ide bé, mellyeken is (hogy ha az olyatén, Marhának a' könyve csorog, a' szája erőssen habzik, vér menése tapaszaltatik, nem különben, ha a' szőre mint a' ferte fel-felé áll, vagy ha nem efzik) meg-lehet esmerni, és jóllehet az ilyen meg-dögösödött szarvas Marháknak bé nem botsátások iránt, a' Felsőbbektől, a' vég helyeken való szükséges rendelések már megtéttenek, a' *Magistratus* mindazonáltal, a' következő dögnek el-fordítására, akarván tovább való *dispositiokat*-is tenni, nékie azért *Banco* jövedelmek bé-vévőjének keményen pa-

rancsolya, hogy minden Marha-Kereskedők, Mézfárosok, és mások által ide hajtandó szarvas Marhákat szorgalmazatosan meg-vizsgáljon, és ha a' meg-írt jelek közül valamelyikben edgett, vagy többet-is tapasztalna, az olyat leg-ottan válassza külön, és bé ne bocsássa, a' *Magistratus*nak pedig a' tovább való *dispositi*ókra nézve, fietve meg-jelentse, és onnan az ez iránt meg-kivántatókat várja-el.

HATODIK RÉSZ.

Az idegen Marháknak bé-hajtásában való előre vigyázásról.

§. I.

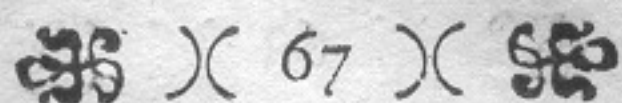

Miért búkséges
az.

Int-hogy a' mindennapi eledelre, 's egyéb okokra nézve, el-kerülhetetlenül meg-kivántatik, hogy újabb újabb Marha jöjjön-bé, és a' le-verték-is ki-potoltassanak, e' tehát, hogy tudni-illik mi féle Marhát, honnan, és miként kellefsék bé-hozni igen nagy előre való vigyázást kíván.

§. II.

§. II.

HOgy azért sem a' Marha tenyésztésre, sem a' Mézfár-székre nézve fogyatkozás ne legyen, az meg-dögösödött helyekről, sem apró, sem nagy Marhákat éppen nem, a' gyanus helyekről pedig igen vigyázva kell bé-venni, mert az ebben való vigyázatlanság, az Embernek nem csak táplálására, hanem a' Marhának, mind az egészségesen megtartott, mind a' már annakelőtte meg-dögösödött helyeken való jövődöbéli tenyésztésére nézve-is igen káros lesz, és annyit tenne, mint egy tűznek meg-oltása után, ujjat gerjesztetni.

A' gyanus helyek
iránt.

§. III.

Bizonyosabb voltáért tehát, szükséges lesz mind a' közel, mind a' távol lévő 's Marhakkal kereskedő helyek iránt, szorgalmas vigyázással lenni, 's tudakozódni, melyet a' Tisztartók, Birák 's más Elöl-járók által, szünetlen bé-adandó tudósításokból ki-is lehet tanulni, és azt annakutánna, a' körül-bé való Helységeknek, hogy azok magokat, a' kártól előre meg-örizhessék, mindenkor és jó eleve, tudtokra adni.

A' jó tudósítások
iránt való gon-
dótság.

§. IV.

A' gyanus és meg-
dögösödött hely-
ségeknek ki-irása.

I Gen ljó volna továbbá, az olyatén meg-
dögösödött, és gyanus helyeket név fze-
rint mind ki-irni, ezt annakutánna, a' La-
kók tudósíttatásokra nézve, Templomok, és
Tanács-házak ajtaira fel-verní, más helysége-
ket-is valahól a' dög magát ujra jelengeti,
oda megint fel-irni, 's mind addig ott hadni,
miglen arról, hogy azon helységek a' dög-
től egészen meg-fzabadultanak, és hogy a' ki-
tisztítás iránt fenn meg-irt rendelések immá-
ron végben-is mentenek bizonyos tudósítások
nem jönnek.

§. V.

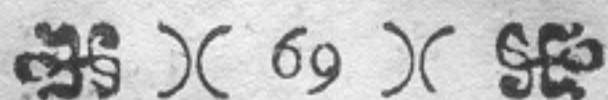
A' Marhák által-
vételében való al-
kalmatos helyek.

A ' Marhák bé-hajtásában pedig az alább
következendő rendeléseknek telyesítésé-
re, arra kell szorgalmatoffan vigyázni,
hogy a' leg-kissebb dögről való gyanúban-is,
mind a' gyanus, mind az *inficiálódott* helyek
iránt való *dispositiók* (a' menyiben tsak lehet,
és a' *Circumstantziák* engedik) a' fzeleken lé-
vő vizekhez 's folyó vizekhez intézteffenek.

§. VI.

A ' Gyanus helyekről való, és onnan már,
közlébb-is hajtott Marhákat a' Hús-lá-
tóknak már ki-adott *Decretum* *Copiaja*
fze-

fzerínt, eskütt Emberek által jól meg-kell vis- Eskütt Emberek
által légyenek a'
meg-vizsgálások.
gáltatni, hogy-ha egészségeseké? ha pedig bátor
egy-is csak valamenyire egészségtelennek tapasz-
taltatik, edjet-is közzülök fel nem kell szaba-
dítani, hanem a' véllek lévő Emberekkel ed-
jütt 14 - 20 - 30 és 40. napokig tartó *Contuma-*
ciára vizta téríteni, réa vigyázzván szorgalma-
toflan, hogy ha az alatt, fok, vagy kevés Mar-
ha betegsziké-meg, és hull-el.

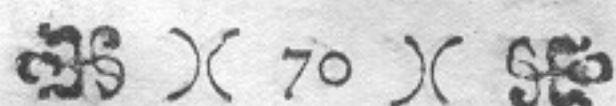
§. VII.

HA meg-dögösödött helyekről valók a'
Marhák, bátor egészségesek légyenek-is,
mind Emberekkel, mind Marhákkal, ki- Szükséges Con-
tumacia.
kell mindazonáltal leg-ottan a' rendes *Contu-*
maciát tartatni 's azután-is, a' Marhákat mind
addig által nem venni, miglen elsőben (főként
a' Juhokat) folyó, és mély vizben eléggé meg-
nem úsztatták, ki nem mofatták.

§. VIII.

MEg-úsztatások, ki-mofatások : pedig úgy
légyen, hogy a' viz fel-felé, a' ször
ellenében mennyen, mert különben a' Szükséges a' Mar-
hákat meg-ústat-
ni, ki-mofatni.
szörnek keménysége és foksága miatt, a' viz
a' bőrökig (hólott a' dögöség leg-inkább el- És miként.
rejtí magát) nem hathatván-bé, nem-is mos-
hattya jól ki a' Marhákat.

§. IX.

A' Marhák mellett lévő Embereket a' mi illeti, azokat többire (kivált a' dögös helyekről valókat) vízfőzra kell küldeni, nem lévén azon kívül-is a' Marhák által-vételek után azokra több szükség.

A' Marha-hajtók
vízfőzra küldése.

§. X.

HA azon helységben, a' honnan a' Marhákat hajtyák, Pestis, vagy egyéb elragadó nyavalyák uralkodnak, ekkor, a' kemény *Contumacia*, és a' gyakor meg-úsztatás, ki-mosás, nem elég, hanem a' Marha hajtókat Marhájokkal edjütt vízfőzra-kell igazítani, és keményen vellek bánni, mindenek felett pedig a' Júhok iránt ezen vízfőzra igazítást meg-kell tartani.

Kivált ha Pestises
helyekről valók.

§. XI.

HOgy pedig a' könnyen meg-történhető, és felette káros csalárdságok meg-gátoltassanak, a' Harmitzadakon, és Váma-
makon, mind addig semmi Marhákat ne bocsás-
sanak által, mig a' hajtók elégséges, és eskütt Emberektől költ bizonyság Leveleket nem ad-
nak elő, melly *Passus*oknak annakutánna, min-
den

A' Harmitza-
doffak, és Váma-
fok köteleiségek.

den Harmintzadoffak, Harmintzadról, Harmin-
tzadra neveket alája írják.

§. XII.

A' Marhák által-vételében léjendő vizsgálás
alkalmatofságával, arra kell a' felyebb
meg-irt *Præcautio* mellett föképpen vi-
gyázni, hogy femmi olyan Marhat bé ne vé-
gyenek, mellynek a' fzemei erőffen könyvez-
nek, orrából foly a' rusnyaság, fülei el-vad-
nak erefztve, nagy has-menése vagyon, úgy,
a' melly Tehenek a' Fejeket rendeletlenül moz-
gattyák, ide 's tova hányák, vetik, a' fzörö-
ket-is (kivált az Őkröknek) jól meg-kell vis-
gálni, hogy ha azoknak a' magok termézfeti
lágyságok meg-vagyoné, 's nem keményeké,
mint a' ferte, ugyan-is: az olyatén kemény
fzör, azt mutattya-ki, hogy a' bőr, és az ab-
ban lévő fzör gyökerek, vagy a' rühtöl, vagy
egyéb rofzfától *inficiálva* vadnak, következés-
képpen, a' dögös nyavalyára okot-is szolgál-
tathatnak, ha pedig a' Csordában effélék töb-
bek találtatnának, jele annak, hogy a' Csorda-
is már *inficiálva* vagyon, egyet-is azért közzü-
lök által nem kell venni, hanem az Emberek-
kel edjütt leg-ottan vizfza igazítani.

Jelei a' gyanus
Marháknak.

§. XIII.

A' Sokadalmak-
ban és Barom-vá-
sárokból való
gondoság.

A' Mi immár a' Sokadalmakat, és fokadal-
mas Helyeket illeti, mint-hogy az olyan
helyekre fok Marhákat hajtanak, ebben-
is a' felyebb meg-irt *Præcautió*knak telyesítésé-
re, nagy, sőt több gondoság kívántatik, ugyan-
is: a' különös Marha hajtással tsak ez, vagy
amaz helység, az Országas Sokadalmak alkalma-
toságával pedig egy egész Ország meg-betsül-
hetetlen károkat vallhat, mellyet, a' Felyebb
valók által, bizonyosan meg-elözni lehet.

§. XIV.

Júhok és Serté-
fek.

E' S mivel a' szarvas Marhákkal edjütt (a'
dögre nagyon hajlandó) Júhok és Serté-
fek, szintén úgy az emberi Nemzetnek
táplálására, és az Uraság 's Szegénység haszná-
ra való állatok, ahozképpett, a' Marhák iránt
már felyebb ki-adott rend-tartásról való *Politi-
ca*, 's több egyéb *Præcautió*kat, ezekre nézve-
is, kivált által-vételekben 's bé-hozásokban na-
gyobb rézfint, szintén úgy, vagy még szoroffab-
ban meg-kell tartani, hogy az ISTENi Kegye-
lem mellett, ezen *Præcautió*k által, mind a'
szarvas, mind egyéb Marhák, a' menyiben tsak
lehet, amaz ártalmas, hirtelen el-terjedő, és fok
féle Csordáknak el-hordása után-is, nehezen szün-
hető Marha-dögtől meg-óltalmaztassanak.

MUTA.

MUTATÓ TÁBLÁJA

Mind azoknak, valamellyek a'

Marha rend-tartásról ezen Könyvben
bé-foglaltattak.

*Elöl-járó beszéd, És a' Marhák körül meg-ki-
vántató rend-tartásra való vonatkozó Okok.*

A' Marhák Teremtetésekről.	-	-	-	Pag. 3
Azoknak a' Viz-Őzönben lett meg-tartatásokról.	-	-	-	ibidem.
A' Mezei munkának folytatásáról.	-	-	-	4
Az Áldozatról.	-	-	-	ibidem.
KRISTUS Urunk Születésének a' Pásztoroknak lett ki-jelentéséről.	-	-	-	ibidem.
A' Marha-dög miatt származó nagy kárról.	-	-	-	ibidem.
Az Uraság és Szegénység meg-romlása.	-	-	-	5
Az Uraságok Tisztartójoktól bé-vett tudósítások.	-	-	-	6
Azok mit foglalnak magokban.	-	-	-	7

74

ELSŐ RÉSZ.

A' Marha - dögnek Okai. - Pag. 8

A' Pestis és a' Marha-dög Okainak különbségei.	<i>ibidem.</i>
Valyon az, az <i>Australis</i> az-az: a' Csillagos, vagy a' Levegő-Ég <i>influentia</i> jától.	- 9
Vagy inkább a' roszsz eleségtől vagyoné.	- <i>ibidem.</i>
És Miért.	- 10
Oka a' nagy Epének.	- <i>ibidem.</i>
A' hives és száraz Nyár.	- 11
Viznek nem létele.	- <i>ibidem.</i>
A' por és féregbéli tisztátalanság.	- 12
Tisztátalan Viz.	- <i>ibidem.</i>
Annak hirtelen való ivása.	- <i>ibidem.</i>
Valóságos oka az el-ragadó dögnek.	- 13
A' Marháknak az Istállóban való edjütt lételek.	- <i>ibidem.</i>
A' Marhákban való irtózás, és félelem.	- <i>ibidem.</i>
A' Marháknak a' közönséges helyeken való egy- ben elegyedések.	- 14

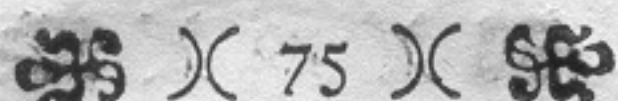
MÁSODIK RÉSZ.

A' Præservativa, az-az meg-előző Eszközökről.

A' <i>Politica Præservativa</i> ának szükséges volta.	- 16
A' jó eleve való külön-választásnak hafzna.	- 17

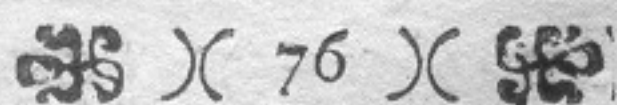
Miként

Miként kell azt végben vinni.	-	-	Pag. <i>ibidem</i> .
Miért nem hafznált mindenkor.	-	-	18
Micsoda Marhákat kell külön válafztani.	-	-	19
És hová.	-	-	- <i>ibidem</i> .
A' legeltető helynek és Kóftnak ki-fzakafztása.	-	-	- <i>ibidem</i> .
A' legeltető hely ne légyen igen mezfze.	-	-	20
Mikor és miként kell a' Marhákat a' Mezöre ki,			
és megint bé-hajtani.	-	-	21
A' Marháknak a' Mezöre való ki-hajtások előtt			
léjendö meg-itatások.	-	-	- <i>ibidem</i> .
És miért.	-	-	- <i>ibidem</i> .
A' meg-kivántató Viz és itató helyek iránt való			
gondoskodás.	-	-	22
A' Marha-dögnek többire Nyárban, és Ófzön való			
uralkodása.	-	-	- <i>ibidem</i> .
A' Télben uralkodó dögnek okai.	-	-	23
Orrok, Inyek, és Nyelvek meg-dörgölésének fzüik-			
séges vólta.	-	-	24
A' Marhákra való gond a' haza hajtás után.	-	-	- <i>ibidem</i> .
Az itató helyeknek és Istállóknak ki-takarítások.	-	-	25
Az el-döglö Marha iránt való gondofság.	-	-	26
Miként kell a' meg-döglött Marhákat el-vermelni.	-	-	- <i>ibidem</i> .
A' meg-döglött Marha alatt lévő törödéknek és			
ganéjnak ki-irtása.	-	-	27
A' dögös vermek iránt való gondofság.	-	-	28
Micsodáfok, és mi helyen légyenek azok.	-	-	- <i>ibidem</i> .

Pag.

Földel való 'gyakor' meg-hordásoknak szükséges vólta. - - - -	- <i>ibidem</i>
Azoknak veszedelmes fel-bontások. - -	- 29
A' veremelő helyeknek távól való lételek. -	- <i>ibidem</i> .
A' meg-döglött Marháknak ki-hurtzolások. -	- 30
A' meg-dögösödött Istállóknban forgolódó Emberek iránt való gondofság. - -	- 31
A' Marha dögi után való gondofság. -	- 32
Az Istállóknak 's egyebeknek ki-takarítások. -	- <i>ibidem</i> .
A' padlott és téglával padimentumozott Istállók. -	- 33
A' nem padlottak. - - - -	- <i>ibidem</i> .
A' köből rakottak. - - - -	- <i>ibidem</i> .
A' fából való. - - - -	- 34
A' Sópok vagy fzena-tartó helyek. - -	- <i>ibidem</i> .
Az el-múlhatatlan tífztaságnak okai. - -	- 35
Azoknak hafznai. - - - -	- <i>ibidem</i> .
Az Istállókbeli tífztaság iránt való további gon- dofság. - - - -	- 36
Azoknak el-mulatásokból fzármazó károk. -	- <i>ibidem</i> .

HARMADIK RÉSZ.

A' *Præferváló*, az-az: meg-elözö Orvofs Efzkö-
zökröl.

A' *Præferváló* és *Curaló* Efzközöknek kevés erejek. 37

A' *Præ-*

A' <i>Præserváló</i> Orvosf Eszközöknek ereje. -	Pag.	38
Inyeket, Nyelveket, és Fog-húfokat jól meg-		
dörgölni. - - - -		39
Ereje az eczetnek. - - - -		41
Marhának való izek. - - - -	- <i>ibidem.</i>	
Marha <i>Mitridátt.</i> - - - -		42
Bécsi <i>pulvis Pecorum</i> , vagy Marha por. -	- <i>ibidem.</i>	
Fok-hagyma. - - - -	- <i>ibidem.</i>	
Kréta és bűdös-kö. - - - -		43
Próbált por. - - - -	- <i>ibidem.</i>	
Kréta és <i>Piper longum.</i> - - - -	- <i>ibidem.</i>	
Entzián por. - - - -		44
A' ködök és ártalmas harmatok ellen. -	- <i>ibidem.</i>	
Próbált <i>Præservativa.</i> - - - -		45
<i>Antimonium Crudum.</i> - - - -	- <i>ibidem.</i>	
Más próbált por. - - - -	- <i>ibidem.</i>	
ÉR-vágás, - - - -		46
<i>Helleborus niger</i> gyökér. - - - -		47
Marha fűstölök. - - - -		48
Tisztító fűstölö. - - - -		49

NEGYEDIK RÉSZ.

A' Curaló, az-az: Orvosló Eszközökről.

Sokak a' Curaló Eszközök, de kevesek hasznofok. -	51
A' <i>Politico Præservativa</i> Eszközök nélkül. -	- <i>ibidem.</i>

A' fül furást, és ér-vágást mikor kell végben vinni.	-	-	-	-	52
És micsoda részeken.	-	-	-	-	- <i>ibidem.</i>
A' Marháknak meg-füstölések.	-	-	-	-	53
A' hántató Eszközök hasznosoké, 's mellyek azok.	-	-	-	-	54
Külömb külömb-féle hántató Eszközök.	-	-	-	-	- <i>ibidem.</i>
Mikor kell ezeket bé-adni.	-	-	-	-	56
Micsoda purgáló Eszközökkel kell éltetni, 's mi- kor.	-	-	-	-	- <i>ibidem.</i>
Fris Heringek.	-	-	-	-	57
Az orvoslás közben vigyázva és okofon kell a' Marhákat meg-itatni.	-	-	-	-	- <i>ibidem.</i>
Ember ganéjj és vizelet.	-	-	-	-	58
Próbált drága por.	-	-	-	-	59
A' has-menés ellen.	-	-	-	-	60

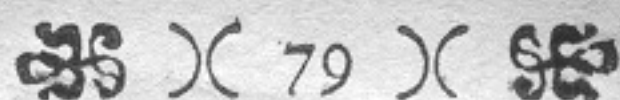
Ö T Ö D I K R É SZ.

*A' Mészár-széki Marhák ki-vágásában való
gondofságról.*

A' Tehenek ki-vágásában való gondofság.	-	-	62
Az Őkrök ki-vágásában.	-	-	- <i>ibidem.</i>
Jó lelkü Hús-látók hírek nélkül Mészár-fzékre való Marhát ki nem vágni.	-	-	63

A' Hús-

A' Hús-látók kötölefségek.	-	-	-	-	Pag. <i>ibidem.</i>
Mind egészséges.	-	-	-	-	- <i>ibidem.</i>
De kivált dögös időkben.	-	-	-	-	- 64
A' Bornyuk és Júhok meg-nyuzásában.	-	-	-	-	- <i>ibidem.</i>
<i>Decretum Copiaja.</i>	-	-	-	-	- 65

H A T O D I K R É S Z.

*Az idegen Marháknak bé-hajtásában való előre
vigyázásról.*

Miért szükséges az.	-	-	-	-	- 66
A' gyanus helyek iránt.	-	-	-	-	- 67
A' jó tudósítások iránt való gondosság.	-	-	-	-	- <i>ibidem.</i>
A' gyanus, és meg-dögösödött helységeknek ki- írása.	-	-	-	-	- 68
A' Marhák által-vételében való alkalmas he- lyek.	-	-	-	-	- <i>ibidem.</i>
Eskütt Emberek által légyenek a' meg-visgá- lások.	-	-	-	-	- 69
Szükséges <i>Contumacia.</i>	-	-	-	-	- <i>ibidem.</i>
Szükséges a' Marhákat meg-úsztatni, ki-mo- fatni.	-	-	-	-	- <i>ibidem.</i>
És miként.	-	-	-	-	- <i>ibidem.</i>
A' Marha hajtók vizsá-küldése.	-	-	-	-	- 70

ss)(80)(ss

Kivált ha Pestises helyekről valók.	-	-	Pag. <i>ibidem.</i>
A' Harmintzadoffak és Vámosok kötölességek.	-	-	<i>ibidem.</i>
Jelei a' gyanus Marháknak.	-	-	71
A' Sokadalmakban, és Barom - vásárookban való gondofság.	-	-	72
Júhok és Sertések.	-	-	<i>ibidem.</i>

